

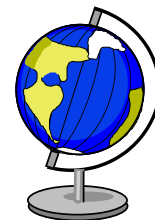
חוברת לומד
גיאוגרפיה – מזרח תיכון
במסלולי 8-10
שנות לימוד

ארגון, כתיבה ועריכה: אילת כ"ץ

תוכן עניינים

עמודים	נושא
3-6	הקדמה למורה לגיאוגרפיה
7-12	יחידה ראשונה – שמות ומיקום
13-20	יחידה שנייה – גבולות ומאפיינים
21-26	יחידה שלישית – חשיבות גיאופוליטית
27-37	יחידה רביעית – אקלים
38-44	יחידה חמישית – תפוצת אוכלוסייה
45-52	יחידה שישית – מים במזרח התיכון
53-64	יחידה שביעית – נפט במזרח התיכון
65	משוב לסיום יחידת/יחידות לימוד

הקדמה למורה המלמד גיאוגרפיה במסלול 8 שנות לימוד

לפניכם מדריך למורה המכיל את יחידות הלימוד ללומדי מסלול 8 בגיאוגרפיה. בכך אנו מתחילים את המסע הן בהוראת-למידת גיאוגרפיה בהובלת המורים, והן בלמידה עצמית של הלומד גיאוגרפיה. ההתקדמות מתבצעת בצעדים קטנים, צעד אחר צעד, שלב אחר שלב. נושאי הלימוד הם בהלימה לתוכנית הלימודים הבסיסית המיועדת ל-8 שנות לימוד. יחד עם זאת, ראינו לפני עינינו גם את הלומדים במסלול 10 שנות לימוד, וגם את הפוטנציאל הרב להוראת מיומנויות מפה ליחידת האנסין במסלול 12 שנות לימוד. והנושאים לארץ ישראל ומזרח תיכון המותאמים למסלולי 8-10-12 שנות לימוד. תוכנית הלימודים נבנתה באופן מדורג בו הפעילויות מותאמות לכלל מסלולי הלימוד בגיאוגרפיה.

מטרות הלמידה וההוראה לכלל השימוש במדריך למורה לגיאוגרפיה :

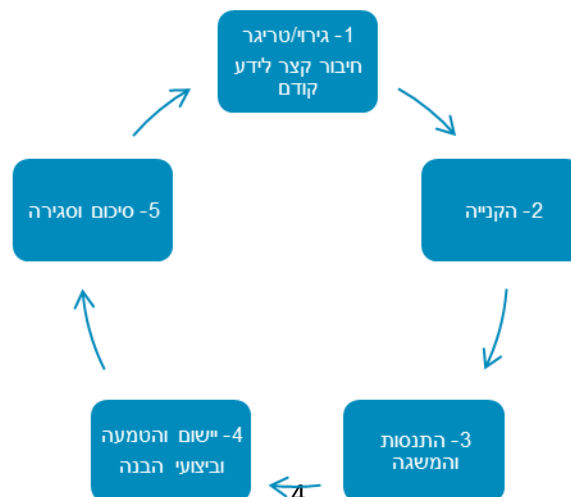
- הלומד נמצא במרכז, תוך התאמת חומרי הלמידה לצרכיו ויכולותיו.
- הקניית מושגי יסוד בגיאוגרפיה בהלימה לנושאי תוכנית הלימודים.
- הקניית מיומנויות וכלים גיאוגרפיים – שפת הגיאוגרפיה.
- הבנה שמרכיב גיאוגרפי מצוי בכל תחום הסובב אותנו.
- הוראה ולמידת הגיאוגרפיה כתחום דינמי ואקטואלי.
- למידה חוויתית מעוררת סקרנות לגבי הסביבה הקרובה והעולם.
- הוראה למידה המעלה סוגיות ומודעות לבעיות, ובכך מעודדת תחושת אחריות האדם.
- חיבור לסביבה ולארץ.

מבנה יחידות הלימוד בגיאוגרפיה

- ✓ משך הזמן המתוכנן להוראה-למידה של כל יחידת לימוד הוא כשעה וחצי.
- ✓ כל יחידה מכילה את קטעי מידע להם זקוקים הלומדים.
- ✓ רוב היחידות מכילות קטע מסקרן ומעניין המרחיב את האופקים. הידעת?
- ✓ כל יחידה מכילה חלק של הדגמה/ביאור/הסבר.
- ✓ בכל יחידה קיימת דרך למידה להקניית/לתרגל/ליישם מיומנות כלשהי.
- ✓ ביצועי הבנה – המשימות מדורגות ומשולבות ביחידת הלימוד תוך כדי הקניית ידע.
- ✓ בחלק מהיחידות יש אפשרות למשימות חובה ומשימות בחירה.
- ✓ כמובן נתון לשיקול דעת המורה בהתייחסות לרמת ויכולת הלומד.
- ✓ בסיום רוב היחידות יש מבדק הצלחה.
- ✓ נכתבה חוברת המכילה מבדקי הצלחה לכל מספר יחידות לימוד.
- ✓ הוכנה מצגת המכילה את כל המושגים של מיומנויות המפה ליחידות 1-10 במקביל מומלץ להכין לכל לומד "מחברת" מושגים ההולכת וגדלה עם ההתקדמות ביחידות הלימוד.
- ✓ משוב ללומד עומד לרשותכם ולשימושכם על פי שיקול דעתכם, בסיום כל יחידת לימוד, או בסיום מספר יחידות לימוד.
- ✓ לכל יחידת לימוד הוכנה מצגת מלווה למידה, מצגת ויזואלית הממחישה את נושאי היחידה הנלמדת. מומלץ להשתמש בה תוך כדי הוראה.
- ✓ כדי ליצור אחידות, יחידות הלימוד נכתבו במבנה ותבנית אחידה /דומה הכוללת אייקונים קבועים למשימות.

יחידות הלימוד תוכננו בהתאם וברוח "מעגל הלמידה"

הגיאוגרפיה היא מקצוע העוסק במכלול התופעות והתהליכים, המתקיימים בסביבה הטבעית ובסביבה האנושית בעולם, ובחינת **קשרי הגומלין** ביניהם, ברמות שונות של **המרחב** – מהמרחב המקומי (הלוקלי) אל המרחב העולמי (הגלובלי) וחזרה למרחב המקומי.

הגאוגרפיה משלבת מידע מתחום מדעי הטבע, ומדעי החברה (ותורמת להבנת העולם המורכב שבו אנו חיים, והידע והמיומנויות הגיאוגרפיים הינם בעלי ערך רב רלבנטי לתפקוד יעיל בעולם זה.

מהפכת הטכנולוגיה והתקשורת, אשר הפכה את העולם ל"כפר קטן", מרחיבה את חיוניותו של מקצוע הגאוגרפיה ללומד במאה ה-21. מקצוע זה מהווה תשתית, לתחומי דעת נוספים במערכת החינוך שידע גיאוגרפי חיוני להם.

עולם התוכן של הגיאוגרפיה מעניק לתלמידים ידע, ערכים, ומיומנויות ייחודיות למקצוע כמו שימוש מושכל במפות וכן מיומנויות גנריות כמו אוריינות עיונית, מדעית וחזותית. המקצוע מזמן שילוב חדשנות בפדגוגיה שבאה לידי ביטוי בפדגוגיה דיגיטלית המהווה חלק בלתי נפרד בהוראה בכל שכבות הגיל ובכישורי חשיבה התורמים לפיתוח לומדים עצמאיים שיוכלו לתפקד בתבונה וביעילות כאזרחים וכעובדים בעולם המורכב של המאה ה-21.

נושא הלימוד : המזרח התיכון עוסק במרחב הגאוגרפי שישראל מהווה חלק ממנו, לפיכך יש חשיבות להכיר את מאפייניו ומרכיביו.

למרות שהערבים והמוסלמים הנם שכנינו הקרובים ואף חלק מאתנו, רובנו יודעים מעט מאוד על ההיסטוריה והפוליטיקה, התרבות והגיאוגרפיה של ארצות ערב. הפיקוח על הוראת הגאוגרפיה במזכירות הפדגוגית במשרד החינוך מקדם הקניית ידע אקטואלי ורלבנטי לתלמידים באשר לסביבתם המתרחשים במרחב המזרח תיכוני.

במזרח התיכון מתחוללים תהליכים פיזיים, כלכליים, דמוגרפיים, תרבותיים ופוליטיים. תהליכים אלו ומכלול תכונות החבל יוצרים יחידה גאוגרפית המחוללים מצד אחד פריחה כלכלית ותמורות חברתיות ומצד שני מהווים גורם להתרחשויות של תהליכים גיאופוליטיים עולמיים ומקומיים, חברה מוסלמית מסורתית העוברת תהליכים איטיים של מודרניזציה, שואפת לדמוקרטיה אך מתקשה ליישמה, ובד בבד כלכלה מסורתית העוברת גם היא תהליכי מודרניזציה וגלובליזציה. בחינת התהליכים והתמורות המתחוללים במזרח התיכון והבנת הגורמים להם היא בעלת חשיבות רבה בשל ההשלכות הישירות והעקיפות על מדינת ישראל בעבר, בהווה ולעתיד.

מטרות הלמידה :

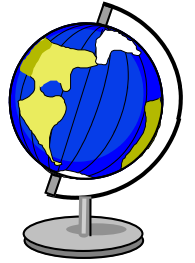
- הבניית תשתיות ידע להבנת תהליכים המתרחשים בסביבתו הקרובה והרחוקה של התלמיד.
- טיפוח סקרנות ועניין בעין בוחנת למרחב המקומי והגלובלי.
- טיפוח אחריות חברתית ואכפתיות.
- חינוך לסובלנות ומתן כבוד לזולת, לאחר ולשונה.

מתוך : משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית הפיקוח על הוראת הגיאוגרפיה

מטרות להוראת נושא המזרח התיכון במדריך שלפניכם :

- הלומדים יכירו את אזור המזרח התיכון ומדינותיו.
- יבינו את חשיבותו הגאופוליטית
- יכירו את המאפיינים המשותפים למדינות האזור תוך הדגשת ייחודה הפיזי והאנושי של כל מדינה.
- יזהו ויבינו את השפעת הרקע הפיזי של האזור על תהליכים ותופעות המתרחשים בו ומאפיינים אותו.
- הלומדים יעקבו אחר השינויים הפוליטיים בתוך המדינות ויבינו את הגורמים למאבקים ולשיתוף פעולה ביניהן.
- הלומדים יכירו את מפות המזרח התיכון שבאטלס
- ידעו לנתחן להוציא מהן נתונים ולהסיק מסקנות.
- יכירו מגוון מושגים ותהליכים גאוגרפיים הקשורים לתופעות ולהתרחשויות באזור.
- בלימוד נושא זה יעשו הלומדים שימוש במיומנויות גאוגרפיות שרכשו בחלק הראשון של הקורס- גאוגרפיה כללית.

מתוך : תוכנית הלימודים לחינוך מבוגרים

מזרח תיכון – שמות וגבולות יחידת לימוד ראשונה

ביחידת לימוד זו:

תכיר את מפת המזרח התיכון.

תלמד אודות שמות המזרח התיכון.

חומרי עזר

אטלס – מפת מזרח תיכון פיסית

מצגת מלווה למידה.

מפה אילמת המזרח התיכון

הכר את המזרח התיכון

פתח את מפת המזרח התיכון פיסית וענה על השאלות

משימה 1

רשום במפה האילמת (בעמוד הראשון של יחידת הלימוד) את שמות המדינות המופיעות בו בצבע חום.

ציין את שמות המדינות שיש להן גבול משותף עם ישראל

בצפון _____

בצפון מזרח _____

במזרח _____

בדרום ודרום מערב _____

ציין את שמות המדינות הנמצאות בחצי האי ערב?

ציין את שמות המדינות המצויות סביב המפרץ הפרסי?

קטר נמצאת במפרץ הפרסי. סמן את התשובה הנכונה, האם היא אי / חצי אי?

בירת המדינה היא: _____

בחרין נמצאת במפרץ הפרסי. סמן את התשובה הנכונה, האם היא אי / חצי אי?

בירת המדינה היא: _____

איזו מדינה גדולה יותר בשטחה עומן או מצרים? (על פי התבוננות בלבד)

איזו מדינה גדולה יותר בשטחה אירן (פרס) או תורכיה? _____

איזו מדינה גדולה יותר בשטחה, לבנון או עירק? _____

ציין שמות שני הנהרות הגדולים הזורמים בעירק. _____
 (נהרות מסומנים בצבע כחול, גם שם הנהר מסומן בכחול)
 מהו שם הנהר הגדול הזורם במצרים? _____
 ציין שם של מדינה נוספת בה הנהר זורם? _____
 האם יש לירדן מוצא לים? סמן את התשובה הנכונה, כן/לא.
 במידה ויש מוצא לים, מה שם הים? _____
 ציין שמות שני מדבריות במצרים. _____
 מה שם המייצר המפריד בין ים סוף למפרץ עדן והים הערבי? _____
 מה שם המייצר המפריד בין המפרץ הפרסי למפרץ עומן והים הערבי?

לפניך רשימת מדינות וערי בירה, העבר קו בין שם המדינה לבירתה.

שם מדינה	עיר הבירה
לבנון	קהיר
סוריה	כווית סיטי
מצרים	בגדד
ערב הסעודית	רבת עמון (עמן)
ירדן	צנעא
תימן	מוסקט
עומן	דוחה
כווית	אנקרה
עירק	בירות
אירן	דמשק
קטר	מנמה
בחריין	ריאד (רייד)
טורקיה /תורכיה	טהרן

שמות המזרח התיכון

מושג: מהו אזור? = חבל ארץ

משמעות המושג הוא: מקום הכולל מספר מדינות, בעל תכונות מיוחדות, המאפיינות אותו ומבדילות אותו מאזורים אחרים.
השונות הפנימית קטנה מהשונות החיצונית.

אילו קריטריונים הופכים מספר מדינות לאזור?
גורמים אנושיים, גורמים כלכליים וגורמים פיזיים.

המושג "המזרח התיכון" בעייתי ואינו חד משמעי. אם נבדוק את השמות הרבים שנתנו לאזור המכונה "המזרח התיכון" נוכל להבין חלק מהבעיה.

שמות המזרח התיכון

המזרח הקרוב

מקור השם הוא בגישה שהייתה נפוצה בעבר לפיה "אירופה היא מרכז העולם". הראשון שהשתמש במונח "מזרח קרוב", היה ארכיאולוג בריטי בשנת 1902, המשקף נקודת מבט אירופית. במונח זה התכוונו לכל המרחב שהיה בשליטת האימפריה העות'מאנית - טורקיה, ארצות הבלקן (יוון, בולגריה, יוגוסלביה לשעבר), מצרים, חלק מצפון אפריקה, סוריה, לבנון וישראל. לעומת ה"מזרח רחוק" בה נכללו סין ויפן.

המזרח הקרוב זוהי נקודת ראות אירופית, של הבריטים, לגביהם האזור מזרח קרוב הוא קרוב לבריטניה, לעומת המזרח הרחוק שכללו את הודו סין ויפן.

ארצות ערב/מדינות ערב/ העולם הערבי

המדינות הערביות הנמצאות במזרח הקרוב. (דוברות ערבית) מושג חדש יחסית שכולל את כל המדינות ששייכות ללאום ערבי (שפה ערבית). לא כולל את טורקיה ואיראן, שהן מדינות מוסלמיות בדתן אך לא ערביות בלאומיותן.

לבנט

פירוש השם בצרפתית – "ארץ הזריחה" בתחילה שם זה כלל את כל הארצות שסמוכות לים התיכון מיוון ועד מצרים בהמשך השם "לבנט" הצטמצם רק לסוריה, לבנון, ירדן וישראל. כיום המונח מתייחס רק לסוריה ולבנון (שהיו בעבר תחת שלטון המנדט הצרפתי).

אוריינט

מונח צרפתי וגרמני שמשמעותו "המזרח" והתכוונו בו למזרח התיכון. כך למשל האוריינט אקספרס - כינוי לרכבת שחלפה במרחבי האימפריה העות'מאנית).

"הסהר הפורה" / "הקשת הפורייה"

ניתן לעירק, סוריה, לבנון, ישראל, ירדן ומצרים. צורת האזור כקשת. **"הסהר הפורה"** מקור השם הוא בצורתו הקשתית, שמתחילה בעיר בצרה בדרום בעיראק באזור דרום מסופוטמיה - אזור המכונה "ארם נהריים" (ארץ 2 הנהרות - הפרת והחידקל), משם צפון מערבה לעבר טורקיה, ואז דרומה לאורך חופי מזרח הים התיכון (לבנון, ישראל) עד לדלתא של הנילוס בצפון מצרים.

קדמת אסיה

מושג שהיה בשימוש לפני מלחמת העולם ה-1 וכלל את חצי האי ערב, סוריה, לבנון, תורכיה, אירן ועירק.

מדינות הנפט

מושג המכוון למדינות הנמצאות סביב המפרץ הפרסי ומדינות נוספות המפיקות ומייצאות נפט לעולם.

מדינות המגרב

השם נובע מהמילה הערבית שמשמעה "מערב" הוא שם כולל למדינות המערביות של צפון אפריקה - מרוקו, תוניסיה, אלג'יריה ולעיתים גם לוב. יהודי מדינות אלה נקראו בעבר "מוגרבים", ואילו כיום רווח יותר השם "יהודי צפון אפריקה".

ריבוי השמות מעיד על כך שאין תמימות דעים לגבי תחום השתרעות האזור והמדינות הכלולות במזרח התיכון.

משימה 2

לפניך שמות המזרח התיכון

כתוב ליד כל שם בטבלה את שמות המדינות המשתייכות לשם זה.

שמות המזרח התיכון	מדינות המשתייכות לשם
הסהר הפורה	
מדינות המגרב	
מדינות הלבנט	
המזרח הקרוב	
ארצות ערב	
מדינות הנפט	
מדינות קדמת אסיה	

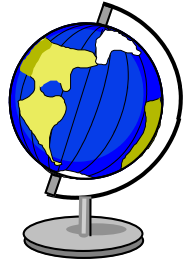
לסיום יחידה זו

איזה שם היכרת?

באיזה שם/שמות משתמשים היום?

איזה שם חדש למדת?

מזרח תיכון – מאפיינים משותפים ומפרידים יחידת לימוד שנייה

ביחידת לימוד זו:

תלמד ותכיר את מאפייני המזרח התיכון (המשותפים והמפרידים)

חומרי עזר

אטלס

מצגת מלווה למידה.

גיאופוליטיקה היא שיטה מדינית הרואה בתנאים הפיזיים והגיאוגרפיים, את הגורמים העיקריים להתפתחות המדינה והחברה, בעוד התנאים הכלכליים, החברתיים והרוחניים, פחות חשובים.

האם לדעתך גיאופוליטיקה מכתיבה את חיינו בישראל? אילו השלכות יש לכך?

אסטרטגיה – תורת ניהול מלחמות, עריכתן והכנתן.

גיאו אסטרטגיה – מיקום גיאוגרפי והשלכותיו, קווי חוף, גודל המדינה, מדינות שכנות. האם מיקומה של ישראל והמזרח התיכון הוא גיאו- אסטרטגי? (מיצרי ים, מיקום בגלובוס, תעלות חשובות)

אילו מדינות שייכות אם כן לאזור המזרח התיכון?

לאזור מזה"ת אין גבולות מדויקים ולא ניתן להגדיר שטח פיסי מדויק של האזור. ניתן לומר כי המזרח התיכון כולל את המדינות: מצרים, ישראל, לבנון, טורקיה, סוריה, ירדן, סעודיה, כוית, בחריין, עיראק, איראן ואיחוד האמירויות. יש המוסיפים למזה"ת את מדינות המגרב שבצפון אפריקה (מרוקו, לוב, תוניס, אלג'יר) מה לגבי סודן? עומן? אפגניסטן?

הגדרת המזרח התיכון

קיים קושי רב להגדיר אילו מדינות שייכות למזרח התיכון.

לצורך ההגדרה, משתמשים בקריטריונים מסוגים שונים כמו:

דת, שפה, היסטוריה משותפת, אקלים.

קיימים קריטריונים נוספים בתחומי אוכלוסייה ודמוגרפיה, בתחומי כלכלה

וטכנולוגיה, בתחומים פסיים.

חלק הקריטריונים יכולים להיות מאפיין משותף אך גם מאפיין מפריד : כמו שפה. על פי קריטריונים מסוימים ניתן להרחיב את מעגל המדינות של המזרח התיכון, על פי קריטריונים אחרים ניתן לצמצם את מעגל המדינות במזה"ת.

מאפייני המזרח התיכון

למזה"ת מספר מאפיינים היסטוריים חברתיים, מדיניים, כלכליים, תרבותיים משותפים והם :

1. **דת האיסלם** – כל מדינות המזה"ת למעט ישראל הן מדינות שמרבית מאוכלוסייתן מוסלמית.

באיסלם שתי כיתות עיקריות : הסונים המהווים רוב, והשיעים. אין הפרדה בין דת ומדינה פרט לתורכיה. מספר המוסלמים בעולם הוא כ-1.5 מיליארד, ובמזרח התיכון מעל 350 מיליון נפש.

מצוות היסוד הם : להתפלל 5 פעמים ביום לכוון מכה, לעלות לרגל למכה, לפחות פעם בחיים ולזכות בכינוי חאג', לתת צדקה בסתר, לקיים את חודש הרמדאן כהלכתו, ומצוות מלחמת ג'יהאד.

סגנון ייחודי בלבוש (כפייה, רעלה, גלבייה), באומנות, במזון (איסור חזיר, ושתיית אלכוהול), סגנון בנייה (קשתות, קישוטים אוריינטליים) מדינה מוסלמית הינה מדינה שבה לפחות 75% מתושביה מוסלמים. (אך כמובן שיש גם מיעוטים רבים כגון : נוצרים, דרוזים, יזידים, עלווים)

מרכזי דת לשלושת הדתות:

א. במזרח התיכון אתרים קדושים לשלוש הדתות כגון ירושלים, חברון, בית לחם בישראל. ומכה ומדינה בערב הסעודית. עליה לרגל של צליינים נוצריים בחג המולד לירושלים, נצרת, בית לחם ועוד... עליה לרגל למכה על ידי מוסלמים מכול העולם.

2. **הלאום והשפה הערבית** – מרבית תושבי המזה"ת הם בני הלאום הערבי ודוברים את השפה הערבית, כתב ערבי. עם שינויים בניבים ממדינה למדינה. המדינות היוצאות מן הכלל הנ"ל הן : ישראל, טורקיה תימן ואיראן- תושביהן שייכים לעמים אחרים ודוברים שפה אחרת.

הלאום והשפה מהווים מכנה משותף בין ארצות המזה"ת, דבר שבא לידי ביטוי בהקמתם של ארגונים ערביים בנושאים כלכליים חברתיים ופוליטיים. שני ארגונים ידועים הם : **הליגה הערבית** שזהו ארגון פוליטי המאגד בתוכו את המדינות הערביות, ו**ארגון אופ"ק** שזהו ארגון כלכלי אשר מיצג את האינטרסים של מדינות האזור בנושא הנפט.

3. היסטוריה משותפת והמורשת העות'ומנית – כל האזור עבר כיבושים ושליטה

דומה: הרומאים, היוונים, המוסלמים, והעות'ומנים ששלטו במשך כ-400 שנה. הרבה מהמדינות של היום ירשו חוקים שיושמו בעבר כשהאימפריה שלטה בשטחן בעיקר בנושאים הקשורים בחוקי קרקעות, יצירת נופים חקלאיים דומים ביצירת מבנה עירוני דומה.

האימפריה העות'ומאנית החלה בסוף המאה ה-13 ונפלה בשנת 1917. הייתה במוצאה משבט תורכי שיצא למסעות כיבושים. במסגרת הכיבושים השתלטו על שטחים מארץ ישראל עד שהפסידו בלחימה לבריטים במהלך מלחמת העולם הראשונה ב-1917.

4. הנפט – כ-60% מעתודות הנפט בעולם מצויים במזה"ת! בסוף המאה ה-20 הופקו במזה"ת כ-40% מתפוקת הנפט העולמית. האזור הוא ספק נפט עיקרי לכל העולם המפותח - אירופה, ארה"ב ויפן. עם זאת יש צורך להבדיל בין מדינות בהם נמצא שפע של נפט שהשפיע רבות על כלכלתם ופיתוחם כדוגמת סעודיה וכווית לבין כאלו שלא נמצא בהם נפט בכמות רבה כדוגמת ירדן ומצרים, ולבין מדינות שבהם לא נמצא נפט בכלל כדוגמת לבנון.

< מאגרים עצומים - אזור עשיר בנפט עם כוח עבודה זול.

יש בו יותר מ-60% מכלל רזרבות הנפט העולמי

< מפיקים בו שליש מתפוקת הנפט בעולם ונמצאים קרוב למרכזי הצריכה (אירופה)

< מייצאים לכל העולם המפותח ובעיקר לאסיה, אירופה וארצות הברית.

< הופך את המדינות המייצאות את הנפט למדינות בעלות עוצמה כלכלית

גם מדינות המזרח התיכון שאין להם הרבה נפט מרוויחות כי דרכן מעבירים את

צינורות הנפט.

היתרונות: 1. ההכנסות מהנפט נוצלו לפיתוח וצמיחה כלכלית.

2. הנפט מעניק למדינות אלו כוח פוליטי.

3. הנפט מעודד הגירה. (אנשים הבאים בעיקר בכדי לעבוד)

5. המדבר – מרבית שטח המזה"ת הוא מדברי. הגדרתו של מדבר הוא אזור שבו יורדים פחות מ-200 מ"מ גשם בשנה (הסיבה נעוצה בכך שבפחות מכמות זו לא ניתן לגדל דגן). מדינות רבות כגון: כווית ומצרים השטח המדברי מהווה כ-100%. לאקלים מדברי יש השפעה רבה על צפיפות ותפוצת האוכלוסייה, על החקלאות, ועל מגבלות, שימוש וניצול המים.

המאפיינים של המדבר הם:

- 1- מקום שיורדים בו פחות מ-200 מ"מ גשם בשנה.
 - 2- קשה לגדל גידולים חקלאיים, מחסור מים מתוקים.
 - 3- תרבות של נדידה (בדואים).
 - 4- סופות חול ואבק.
 - 5- משרע הטמפרטורות בין יום ולילה גדול יותר מאשר הטמפרטורות בין עונות השנה.
- (בלבנון ובתורכיה אין אקלים מדברי, אינן סובלות ממחסור במים והן יוצאות דופן)

משימה 1

לצורך המשימות היעזר בקובץ דפי המצגת המלווה את מאפייני המזרח

התיכון

פתח את מפת המזרח התיכון – אוכלוסין /דתות וענה

ציין שמות 2 מדינות שהאוכלוסייה בהן היא מוסלמית סונית.

ציין מדינה אחת שהאוכלוסייה בה היא מוסלמית שיעית.

ציין שמות שלושה מיעוטים (בני דתות נוספות) שנמצאים במדינות המזרח התיכון.

ציין שם מדינה בה נמצאים דרוזים.

משימה 2

פתח את מפת המזרח התיכון – אקלים

התבונן במפת כמות המשקעים השנתית הממוצעת, וענה

מהי כמות המשקעים השנתית הממוצעת היורדת במצרים?

האקלים במצרים הוא (סמן את התשובה הנכונה) : מדברי/ערבתי/ים תיכוני.

ציין שמות שתי מדינות בהן האקלים המדברי נמצא על רוב שטח המדינה.

ציין שם מדינה במזרח התיכון שאין בה כלל אקלים מדברי.

התבונן במפת הטמפרטורה השנתית הממוצעת, וענה

היכן הטמפרטורות נמוכות יותר בטורקיה או מצרים? _____

היכן הטמפרטורה גבוהה יותר בטורקיה או בערב הסעודית? _____

על פי מפת הטמפרטורה הממוצעת של החודש הקר- ינואר

היכן פחות קר, והיכן יותר קר?

<u>שם המדינה</u>	<u>טמפרטורה ממוצעת של חודש ינואר</u>
	כתוב במספר 1 את שם המדינה שבה הטמפרטורות נמוכות ביותר, והמשך לפי סדר עד מדינה מספר 4 בה הכי חם בינואר.
ירדן	1
אירן	2
טורקיה	3
מצרים	4

על פי מפת הטמפרטורה הממוצעת של החודש החם

היכן יותר חם? והיכן פחות?

<u>שם המדינה</u>	<u>טמפרטורה ממוצעת של החודש החם - אוגוסט</u>
	כתוב במספר 1 את שם המדינה שבה הטמפרטורות גבוהות ביותר, והמשך לפי סדר עד מדינה מספר 4 בה הכי חם באוגוסט.
ערב הסעודית	1
עירק	2
טורקיה	3
מצרים	4

משימה 3

פתח את מפת המזרח התיכון – כלכלה

התבונן באזור המפרץ הפרסי, וענה

אילו שני משאבי טבע בולטים ונמצאים בכמות גדולה באזור?

ציין שמות שתי מדינות שיש בהן משאבים אלה.

שים לב לצינורות העוברים מהמפרץ הפרסי, כתוב, למה נועדו צינורות אלה?

עקוב אחרי הדרך של אחד מהצינורות : מאין הוא יוצא? לאן הוא מגיע?

קרא בדפי יחידת הלימוד שלפניך את סעיף 4

ציין שני דברים חדשים שלמדת על המשאב שקראת.

מאפיינים נוספים הם:

1. רוב מדינות המזה"ת , לא כולל חלק ממדינות הנפט העשירות וישראל, הן מדינות מתפתחות. חשוב לדעת כי גם בין המדינות המתפתחות במזה"ת יש הבדלים ברמת הפיתוח, כאשר תימן נמצאת בתחתית הסולם, מצרים מפותחת יותר וטורקיה מדינת מעבר בחלק מהקריטריונים.
2. המדינות במזה"ת מתאפיינות בשיעורי ילודה גבוהים בשל הסיבות הבאות: הדת המעודדת ילודה, נישואין ליותר מאישה אחת, איסור על שימוש באמצעי מניעה, מעמד אישה נמוך, ותפקיד הילדים ככוח עבודה, וילדים הם כבוד. בשל שיפור ברפואה, בתברואה, תוחלת החיים עלתה ושיעור התמותה ירד ומכאן התוצאה של הריבוי הטבעי גבוה.

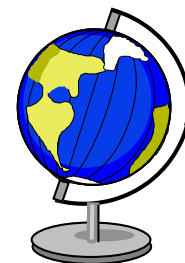
3. מדינות המזה"ת מתאפיינות בחקלאות מסורתית- המיועדת לקיום. מבוססת על מעט מיכון, תלות בתנאי האקלים והקרקע, שימוש מועט בדשנים והדברה, ושיטות השקיה מסורתיות.
4. מדינות המזה"ת סובלות ממחסור במזון מאחר שקצב גידול האוכלוסייה עולה על קצב גידול המזון. המחסור במזון במזה"ת מחייב את המדינות לייבא מזון וכך נוצר מצב שכסף רב מופנה לייבוא המזון ולא להשקעה בפיתוח תשתיות ופיתוח המדינה.
5. בעיית מחסור במים – ברוב מדינות המזה"ת קיימת מצוקה חריפה במחסור במים בגלל: האקלים המדברי, ניצול מים וניהול מים לא נכון ולקוי, ובנוסף הרס מקורות מים כתוצאה מרמת מודעות נמוכה לנושא איכות הסביבה ובזבוז מים שנובע בעיקר בשל החקלאות המסורתית.
6. במזה"ת מתרחש מאז 1950 תהליך של הגירה פנימית מהמרחב הכפרי לערים היוצר מצב של עיור מואץ, בעיקר לעיר הגדולה במדינה שהיא לרוב עיר הבירה.
7. מדינות המזה"ת עוברות תהליכי שינוי: מחברה מסורתית לחברה מודרנית. תהליכים אלה באים לידי ביטוי בתהליכי עיור, תיעוש (תעשייה) ושינויים במבנה החברתי. חלק ממדינות המזה"ת המתפתחות נמצאות היום בשלב מעבר שהוא שלב קריטי להתפתחות המדינה.
8. ריבוי קבוצות אתניות (ריבוי עדות) – במדינות בהן השונות בין קבוצות האוכלוסייה גדולה, נוצרים מתחים פנימיים במדינה ונוצרת בעיה בביטחון הפנים. חלק גדול ממדינות המזה"ת סובלות מבעיות פנימיות כתוצאה מגורם זה. לדוגמא: לבנון, סוריה וירדן.

שאלה : נימוקים לכך שלא ניתן להגדיר את המזרח התיכון כאזור גיאוגרפי מאוחד :

תשובה :

1. אוכלוסייה מגוונת מבחינה אתנית, דתית ולשונית.
2. יש מגוון אקלימים : מדברי, ערבותי, ים תיכוני, פונטי, מונסוני, הררי (יוסבר בנתי"ב)
3. חלוקה לא אחידה של משאבי הטבע (הנפט והמים)
4. רמת פיתוח לא אחידה (לפי תחומי כלכלה, מדינות מתפתחות ומפותחות, מדינות מסורתיות ופרימיטיביות למול מדינות מודרניות.
5. משטרים שונים (מלוכנים כגון ירדן, דמוקרטים כגון ישראל, איסלמי קיצוני כגון איראן, ורפובליקנים נשיאותיים כגון סוריה ומצרים)

מזרח תיכון – חשיבות גיאופוליטית יחידת לימוד שלישית

ביחידת לימוד זו:

תלמד ותכיר את החשיבות הגיאופוליטית של המזרח התיכון.
תכיר את מעברי המים/ המיצרים, התעלות, ודרכי היבשה העיקריות.

חומרי עזר

אטלס

מצגת מלווה למידה.

החשיבות הגיאופוליטית - הבינלאומית של המזרח התיכון

ה"גיאופוליטיקה" עוסקת בקשר שבין תופעות גיאוגרפיות פיסיות או אנושיות לבין יחסים פוליטיים בין מדינות.

"הגיאופוליטיקה" כוללת את הנושאים הבאים - קביעת גבולות, שליטה על אוצרות טבע כמו מים ונפט ("הזהב הלבן", "הזהב השחור"), שליטה על מעברי מים חשובים (מיצרי ים ותעלות).

הגורמים הגיאוגרפיים שמעניקים למזה"ת חשיבות בינלאומית וממקדים את ההתעניינות של מדינות העולם במזה"ת:

1. המזה"ת מהווה גשר יבשתי, ימי ואווירי בין שלוש יבשות (אסיה, אפריקה, אירופה):

א. "גשר יבשתי" - בתחומי המזה"ת נמצאות מספר דרכים יבשתיות היסטוריות חשובות, שבהן עברו צבאות וסוחרים ולאורכן התפתחו ערים גדולות וחשובות - מסעות הצלבנים, מסעות נפוליון, מסעות הבבלים והפרסים, מסעותיו של אלכסנדר הגדול, מסעות המונגולים ממרכז אסיה, מסע של הצבא הגרמני במלחמת העולם השנייה, שנבלם ע"י הבריטים בקרב אל עלמין מערבית לעיר אלכסנדריה שבמצרים.

• "דרך המשי" - חיברה בין אירופה לבין סין ועברה בצפון המזה"ת באזור טורקיה ואיראן (דרך איסטנבול ואנקרה שבטורקיה, טהרן ומשהד שבצפון איראן). הובלת משי מסין.

- **"דרך הים"** - חיברה בין "ארם נהריים" (עיראק) ל"ארץ הנילוס" (מצרים). דרך זו עברה מבצרה שבדרום עיראק, דרך בגדאד, דמשק, יפו, אשקלון, עזה, קהיר. מסלול "דרך הים" דומה למיקום "הסהר הפורה".
 - **"דרך המלך"** - ציר לאורך, בתקופת האימפריה העות'מאנית, שקישר בין המרכז הפוליטי שבאיסטנבול לבין המרכז הדתי שבערים מכה ומדינה, שבחבל חיג'אז במערב ערב הסעודית. בסמוך לדרך זו התפתחה "מסילת הברזל החיג'אזית".
- העובדה שהמזה"ת היווה כבר בעבר "גשר יבשתי" חשוב השפיעה בשני תחומים :
- התפתחות ערים חשובות וגדולות בהיסטוריה האנושית - קהיר, בגדאד, דמשק.
 - במזה"ת נוצר הרכב אוכלוסייה מאוד מגוון.
- ב. **גשר ימי** - בתחומי המזה"ת נמצאים מספר מעברי מים טבעיים ומלאכותיים מהחשובים בעולם :
- **תעלת סואץ** - מעבר מלאכותי שמחבר בין הים התיכון לבין מפרץ סואץ וממנו לים סוף ובכך מקצרת את השיט מאירופה למזרח הרחוק במקום להקיף את אפריקה. חשיבות רבה למעבר של סחורות ומכליות נפט מהמפרץ הפרסי אל אירופה. אורך התעלה 195 ק"מ, התעלה הועמקה במשך השנים ל 25 מ', והורחבה עד ל 365 מ' (הרוחב הראשוני היה פחות מ 100 מ'. העמקת והרחבת התעלה נועדו לאפשר מעבר של אוניות מטען גדלות. זמן המעבר בתעלה נמשך 15 שעות.
 - **מיצר באב אל מנדב** - מעבר מים טבעי שמחבר בין ים סוף לבין הים הערבי (שהוא חלק מהאוקיאנוס ההודי).
 - **מיצר הורמוז** - מעבר מים טבעי שמחבר בין המפרץ הפרסי לבין מפרץ עומאן והים הערבי. גם מעבר מים זה מהווה מוקד למתיחות בינלאומית. חשיבות רבה בכל הקשור להובלת נפט מהמפרץ הפרסי. יש בעיות בתנועת מכליות נפט בעת מלחמות (מלחמת איראן-עיראק בשנות ה 80 ומלחמת המפרץ בשנת 1991).
 - **מיצרי טירן** - מחברים בין מפרץ אילת לבין ים סוף ומשם לאוקיאנוס ההודי או לים תיכון. חשיבות כלכלית רבה עבור ירדן, שזהו אפשרות המוצא הימי היחיד שלה. בשנת 1967 החליט נאצר נשיא מצרים לחסום את מיצרי טירן בפני מעבר של אוניות ישראליות. פעולה זו של מצרים היוותה סיבה מרכזית לפרוץ מלחמת ששת הימים ולכך שישראל תקפה את מצרים ב 1967.

- **מיצרי בוספורוס ודרדנלים** - מעברי מים טבעיים בתחומי מדינת טורקיה. הבוספורוס מחברים בין הים השחור לים מרמרה. הדרדנלים מחברים בין ים מרמרה לים האגאי אל הים התיכון. העיר איסטנבול התפתחה משני עברי מיצר הבוספורוס. למיצרי ים אלו יש חשיבות אסטרטגית רבה והם מחזקים את מעמדה של טורקיה.

מעצמות אירופה ניסו במאות 19 – 18 לחסום את הגישה של רוסיה הצארית לדרך מיצרי הבוספורוס והדרדנלים אל הים התיכון, שנחשב לים "חס" שלא קופא בחורף, בניגוד ליתר הימים שמקיפים את רוסיה. פעילות זו נמשכה גם נגד ברית המעצמות בתקופת "המלחמה הקרה" (עד לפירוקה של ברה"מ).

מיצרי הים הטבעיים הם בינלאומיים וחסימתם בפני מעבר אוניות של מדינה מסוימת מהווה עילה (סיבה) למלחמה. השיט והמעבר במיצרי ים אינו עולה כסף.

ג. **"גשר אווירי"** - קיצור מסלולי הטיסה מאירופה אל המזרח הרחוק ואל אפריקה. למזה"ת יש יתרונות של אקלים נוח יחסית לטיסה רוב השנה - מיעוט סערות, ערפל ועננות. למספר נמלי תעופה במזה"ת יש חשיבות בינלאומית - קהיר, טהרן, אבו דאבי.

2. **המזרח התיכון הוא אזור עשיר בנפט** - כ 65% מכלל עתודות (כמויות ידועות) הנפט העולמיות נמצאות באדמת המזה"ת ובמיוחד באזור המפרץ הפרסי ובמדינות שסביבו. המזה"ת הפך לספק נפט עיקרי של מדינות מפותחות - יפן, אירופה וארה"ב. מדינות המערב (ארה"ב ומערב אירופה) מעונינות להבטיח זרימה חופשית של נפט מהמזה"ת לצורך פעילותן התעשייתית, ולכן שואפות לשמור על מחיר נמוך יחסית של חבית נפט. רוב הנפט המזרח תיכוני מיועד לייצוא.

מדינות המערב (אירופה וארה"ב) חוששות שהתחזקות התנועות האסלאמיות הקיצוניות תפגע באינטרסים הכלכליים של מדינות המערב, וחוששות מפעולות טרור והשתלטות איראנית על נכסי הנפט של המזה"ת.

לנפט המזרח תיכוני שלושה יתרונות עיקריים:

- כמות רבה, מאגרים גדולים. כל באר נפט מניבה כמות עצומה של נפט בהשוואה לבארות נפט במערב.
- הפקת הנפט קלה וזולה יחסית.
- קירבה גיאוגרפית אל מרכזי הצריכה במערב אירופה.

היתרונות שהעניק הנפט למדינות שמפיקות אותו :

- מקור הכנסה מייצוא. עוצמה כלכלית. עלייה בתל"ג.
 - ההכנסות נוצלו לפיתוח ולצמיחה כלכלית - הקמת תעשיות, פיתוח תשתיות ותחבורה, יצירת מגוון תעסוקות ולכן הגירה של עובדים רבים אל אזור המפרץ הפרסי, עליה ברמת החיים, אספקת שירותים ציבוריים, התפתחות יישובים חדשים וגידול ניכר בכמות האוכלוסייה בחופי המפרץ הפרסי, פיתוח חקלאי בעזרת התפלת מים (חקלאות שלחין, גידול חיטה בסעודיה).
 - הנפט מעניק למדינות כוח פוליטי ומנוצל כ"נשק פוליטי" (השגת רווח פוליטי וקידום אינטרסים פוליטיים).
- אירועים פוליטיים ומלחמות במזה"ת גורמות לעלייה משמעותית במחירי הנפט - לדוגמא "משברי הנפט" בשנות ה 70 בעקבות מלחמת יום כיפור ב 1973 והמהפכה האסלאמית באיראן ב 1979. כשמחירי הנפט גבוהים אז מדינות המערב המפותחות מייבאות פחות נפט מהמזה"ת ומגבירות את השימוש במקורות אנרגיה חלופיים. כתוצאה מכך פוחתות ההכנסות ואז נבלמת ומואטת הצמיחה הכלכלית.

לסיכום

האזור הפך למוקד התעניינות בין לאומית, בשל דרכי המעבר שבו. כל מי שרצה לנוע בין אפריקה, אסיה ואירופה היה חייב לעבור במזה"ת. במזה"ת נמצאים שלושה מעברים יבשתיים חשובים (דרך המשי, דרך הים, ודרך המלך)

חמישה מעברי ים (תעלת סואץ, מיצרי הבוספורוס והדרדנלים. מיצרי הורמוז ומצרי באב אל מנדב). לתעלת סואץ, ולמצרי הדרדנלים יש חשיבות פוליטית עולמית בעיקר במעבר הנפט ולכן המעצמות ניסו לשלוט באזור. האזור הפך למוקד משיכה למעצמות השונות ומוקד סכוכים ומלחמות.

בצפון המזה"ת עוברות דרכי האוויר הקצרות ביותר המחברות את אירופה עם ארצות דרום מזרח אסיה ועם אוסטרליה וניו-זילנד. וקווי אוויר חשובים לאפריקה.

גשר אווירי:

- א. המזרח התיכון מקצר את מסלול הטיסה מאירופה למזרח הרחוק ולאפריקה.
- ב. במזרח התיכון מזג אוויר נוח לטיסה כל השנה (אין הוריקן, שלג וכדומה)
- ג. קיימים 3 נמלי תעופה חשובים: קהיר, טהרן, אבו דאבי.

משימה 1

פתח את האטלס במפת המזרח התיכון – פיסית

על פי הצורך יש לפתוח מפות מפורטות יותר של מדינות במזרח התיכון

הגדר מהו מיצר ים?

מיצר הורמוז נמצא במפרץ הפרסי ומפריד בין המפרץ הפרסי לבין

אילו מדינות נמצאות משני צידי המיצר?

ציין חסרון אחד של המיצר למדינות העולם?

מיצר באב אל מנדב מפריד בין ים סוף לבין

אילו מדינות נמצאות משני צדדיו?

מיצר הבוספורוס שבתורכיה מפריד בין הים השחור לבין

מיצר הדרדנלים שבתורכיה מפריד בין _____ לבין

משימה 2

קרא את הכתוב ביחידה שלפניך על המזרח התיכון - גשר יבשתי

היעזר בדפי המצגת המלווה את יחידת הלימוד התבונן ב-4 דפים אחרונים וענה

ציין מהיכן יצאה דרך המשי ולאן הגיעה?

למה שימשה דרך המשי, מה העבירו בה?

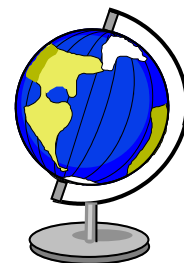

ציין שמות חמש מדינות שדרך המשי עברה בהם.

בחר אחת מהדרכים: דרך הים או את דרך המלך

ציין את חשיבות דרך זו, ותאר את המסלול של הדרך שבחרת

יחידת לימוד רביעית אקלים המזרח התיכון

ביחידת לימוד זו:

תכיר את סוגי ומאפייני האקלים במזרח התיכון.

תזהה את סוגי האקלים במפות.

תבין מהו קלימוגרף ותלמד לנתח אותו.

תיישם את הנלמד.

חומרי עזר

אטלס

מצגת מלווה למידה.

סוגי אקלים במזרח התיכון

במזרח התיכון (מזה"ת) שלושה סוגי אקלים בולטים והם:

אקלים ים תיכוני אקלים מדברי, ואקלים ערבותי.

במזרח התיכון שלושה סוגי אקלים מיוחדים נוספים והם:

אקלים פונטי, אקלים מונסוני, ואקלים הררי.

האקלים העיקרי והמאפיין את המזרח התיכון:

האקלים העיקרי, הנמצא ושולט במידה ניכרת במזרח התיכון הוא: אקלים

המדברי, הוא מהווה קריטריון משותף למדינות המזרח התיכון שברובן אקלים

מדברי באחוזים שונים, פרט ללבנון ותורכיה.

אקלים ים תיכוני

אקלים ים תיכוני מתאפיין, בארבע עונות: שתי עונות עיקריות ושתי עונות מעבר. בעונה גשומה קצרה- החורף, ובעונה ארוכה יבשה מגשמים- קיץ. כמות משקעים הממוצעת הכוללת היא בין 450 מ"מ-1000 מ"מ. הטמפ' ממוזגת בין 8-25 מעלות, ונוחה לאדם. מלבד חודשי יולי ואוגוסט החמים והלחים. זהו אקלים נוח מאוד המאפשר צמחייה מגוונת ועשירה, מגוון גידולי חקלאות (שבעת המינים)

מאפייני אקלים ים תיכוני

- ✓ כמות המשקעים בין 500-1000 מ"מ בשנה
- ✓ גשמי חורף
- ✓ קיץ חם ארוך ויבש
- ✓ עונות מעבר קצרות - סתיו ואביב
- ✓ טמפרטורות נוחות יחסית בין 8-30 מעלות
- ✓ צמחייה ים תיכונית

משימה 1

פתח את מפת המזרח התיכון – אקלים

התבונן במפת כמות המשקעים השנתית הממוצעת

כמות המשקעים של אקלים ים תיכוני הוא בין 450/500 מ"מ ל-1000 מ"מ

לפניך שמות ערים סמן אילו ערים נמצאות באקלים ים תיכוני.

בירות/לבנון אלכסנדריה / מצרים תל אביב/ישראל ריאד(רייד) / ערב
הסעודית אנטליה /טורקיה

אקלים מדברי (צחיח)

מאפיינים עיקריים:

כמות משקעים שנתית נמוכה מאוד עד 200 מ"מ. הגשם יורד בחורף. משרע טמפרטורה גדול. משרע הטמפרטורה גבוה- כלומר הטמפרטורות ביום גבוהות ובלילה נמוכות. ההפרש היומי בטמפרטורת גבוה ויכול להגיע 15-20 מעלות ביום. ההפרש היומי גדול יותר מההפרש העונתי בעיית מחסור במים הגורמים לקשיי התיישבות וקושי לחקלאות. הלחות באוויר נמוכה- יובש רוחות חזקות חמות המלוות בסופות חול ואבק. מיעוט צמחייה ובעלי חיים בשל התנאים הקשים אזור דליל בהתיישבות אנושית- נוודות.

מאפייני האקלים המדברי

- ✓ כמות משקעים: עד 200 מ"מ גשם בשנה.
- ✓ טמפרטורות גבוהות.
- ✓ משרע טמפרטורה גדול.
- ✓ לחות נמוכה.
- ✓ רוחות וסופות חול.
- ✓ קשיי הסתגלות של צמחייה ובעלי-חיים.
- ✓ דלילות באוכלוסייה.

משימה 2

על פי מפת המזרח התיכון - אקלים – כמות המשקעים השנתית הממוצעות

התבונן והערך באחוזים את אחוז האקלים המדברי במדינה

שטח המדבר בכווית הוא -----

שטח המדבר במצרים הוא -----

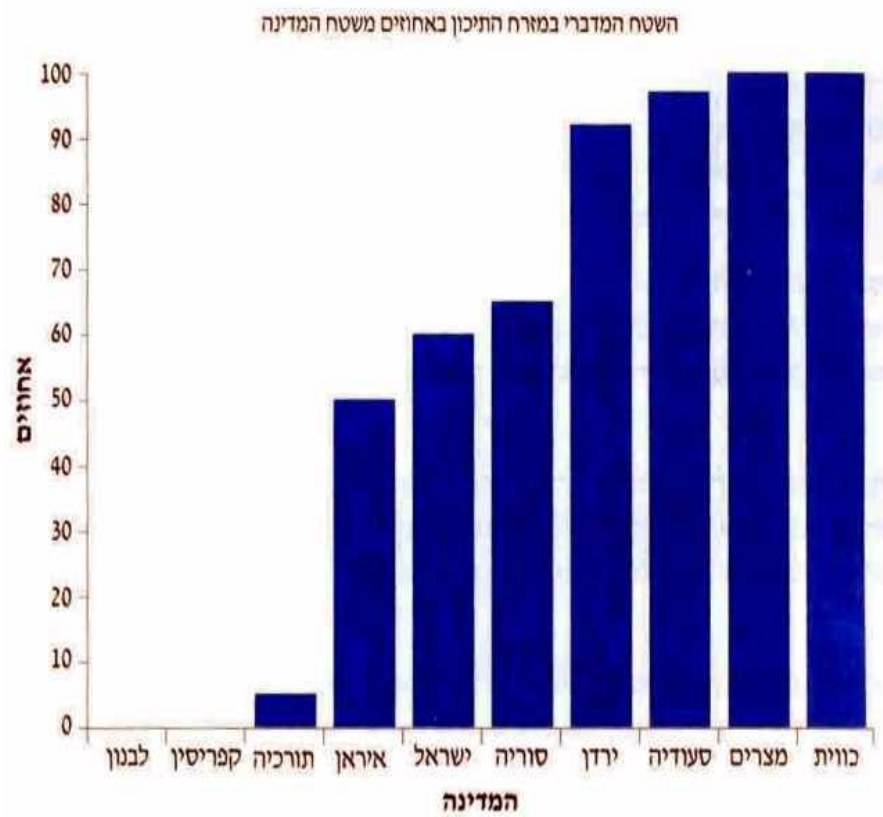
שטח המדבר בישראל הוא -----

ציין שתי מדינות נוספות במזרח התיכון בהם שטח המדבר הוא יותר מ-50% משטח המדינה. _____

משימה 3

התבונן בגרף העמודות שלפניך וענה

ציין שמות שלוש מדינות בהן המדבר תופס יותר מ-80% משטח המדינה.

ציין שמות שתי מדינות בהן אין מדבר או אחוז האקלים המדברי נמוך מ-10%.

ציין שמות שתי מדינות בהן שטח המדבר מהווה 50%-60% משטח המדינה.

אקלים ערבתי (אקלים צחיח למחצה/מדברי למחצה)

מאפיינים עיקריים:

אקלים ערבתי - הוא אקלים מעבר בין האקלים המדברי לאקלים הים תיכוני כמות המשקעים בין 200-450 מילימטר גשם בשנה. שאר הפרמטרים דומים לאקלים המדברי. זהו אקלים מדברי לייט. כמות משקעים בין 200 ל 450-400 מ"מ גשם היורד בחורף. אזור הסובל מתנודות בכמות המשקעים המשתנה מידי שנה, ולכן קיימת סכנת בצורת והתפשטות המדבר. סוג האקלים מתאים לגידול חיטה ושעורה, ולשטחי מרעה בשל העובדה שיש יותר צמחייה מהמדבר. יש יותר התיישבות מאשר במדבר, כולל יישובי קבע.

מאפייני האקלים הערבתי

- ✓ כמות משקעים: 250-400 מ"מ גשם בשנה
- ✓ אקלים מעבר בין מדברי לים- תיכוני
- ✓ תכונותיו כשל האקלים המדברי, רק פחות קיצוני.

משימה 4

על פי מפת המשקעים של המזרח התיכון

ציין שתי ערים בעלות אקלים ערבתי

להלן שלושה סוגי אקלים נוספים הנמצאים באזורים ספציפיים במזרח התיכון

אקלים פונטי

אקלים זה מצוי בצפון טורקיה בהרי הפונטוס (שעל שמו הוא נקרא) וחופי הים השחור. מאפיינים עיקריים: אקלים הדומה לאקלים הים תיכוני, אך המשקעים יורדים כל השנה וכמותם תהיה בין 1000-2000 מ"מ משקעים בשנה. החורף מושלג בחלקו. צמחיית יערות עשירה, אזור חקלאי פורה.

משימה 5

פתח את המפה הפיסית של המזרח התיכון
מצא את הרי הפונטוס שבתורכיה (טורקיה)
ציין שם של שתי ערים הנמצאות באזור זה.

על פי מפת משקעים וטמפרטורות של המזרח התיכון
השלם את הטבלה לעיר טרבזון

טרבזון

כמות משקעים	טמפרטורה חודש קר ינואר	טמפרטורה חודש חם אוגוסט	סוג אקלים

אקלים הררי / אקלים הרים רמים.

נפוץ בפסגות_הרי הזגרוס, הרי אלבורז, הרי ארמניה, הרי לבנון ומול לבנון,
הרכסים בתורכיה, הטאורוס ומול הטאורוס.

מאפיינים עיקריים:

האקלים ההררי מתאפיין בכמות רבה של משקעים. קיץ ארוך בעל טמפ' ממוזגות.
בחורף קר מאוד, האזורים עשירים בשלגים הטמפ' יורדת מתחת ל- 0 מעלות.
אקלים זה מצוי בישראל- בחרמון. בחלק מהפסגות יש "שלג עד" שלא נמס כל
השנה. טמפרטורות נמוכות יחסית כל השנה.
אקלים קשה ולא נוח להתיישבות ולחקלאות.
יתרונותיו הכלכליים: תיירות קיץ וחורף- סקי. הפקת חשמל במדרונות
ההרים, ומקור מים לנהרות שמוצאם מההרים.

משימה 6

על פי מפה פיסית של המזרח התיכון

מצא את הרי הזגרוס באירן, הרי הלבנון ומול הלבנון שבלבנון, הרי הטאורוס ומול הטאורוס שבתורכיה (טורקיה) הרי אלבורז באירן.

השלם את הטבלה על פי מפת אקלים.

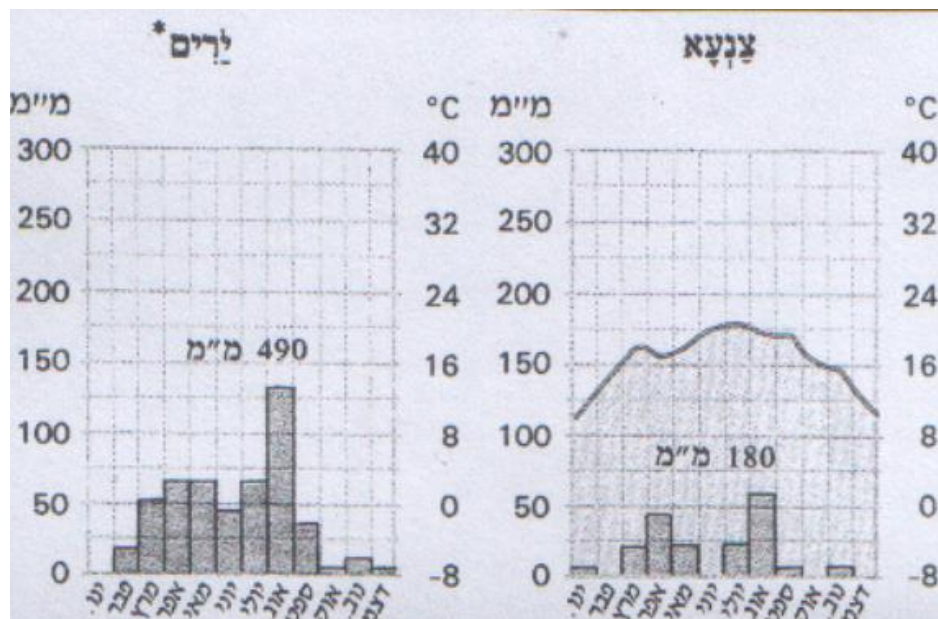
שם רכס הרי	שם עיר	כמות משקעים	טמפרטורה חודש קר- ינואר
הרי הזגרוס	שירז		
הרי אלבורז	טהרן		
הרי הטאורוס	אנטליה		
הרי הלבנון	(החרמון) הר		

אקלים מונסוני

תפוצתו נמוכה במזה"ת, נפוץ בחלק הדרומי מזרחי של המזרח התיכון - הרי תימן, דרום סודן ובאתיופיה.

מאפיינים עיקריים - טמפרטורות גבוהות בקיץ, לרוב כמות הגשם היא מעל 400 מ"מ. הגשם יורד בעיקר באביב ובקיץ (בניגוד לאקלים ים תיכוני). אחד הגידולים השכיחים - מטעי קפה.

- דוגמא לאקלים מונסוני בתימן. ציינו באילו חודשים יורד הגשם?

קלימוגרף

כלי המתאר בצורה גראפית נתוני טמפרטורה ומשקעים, בעזרתו ניתן לזהות אזורי אקלים ומאפייניהם.

משימה 7

נתח את קלימוגרף לדקיה/לטקיה שבסוריה על פי ההנחיות הבאות
מקרא: קו- מתאר טמפרטורה, עמודות (כוסות מים) - מתארות כמות
משקעים משקעים (מתייחסים לגשם, שלג ברד)

כמות המשקעים השנתית הממוצעת היא -----
האם הגשמים/המשקעים יורדים כל השנה? כן/לא
החודש/ים הגשומים ביותר הוא/הם -----
באילו חודשים לא יורדים משקעים? -----
כמות המשקעים בחודש אפריל? -----
כמות המשקעים יורד בחודש נובמבר? -----

טמפרטורה

מהי טמפרטורת המקסימום? (הגבוהה ביותר) ובאיזה חודש? -----

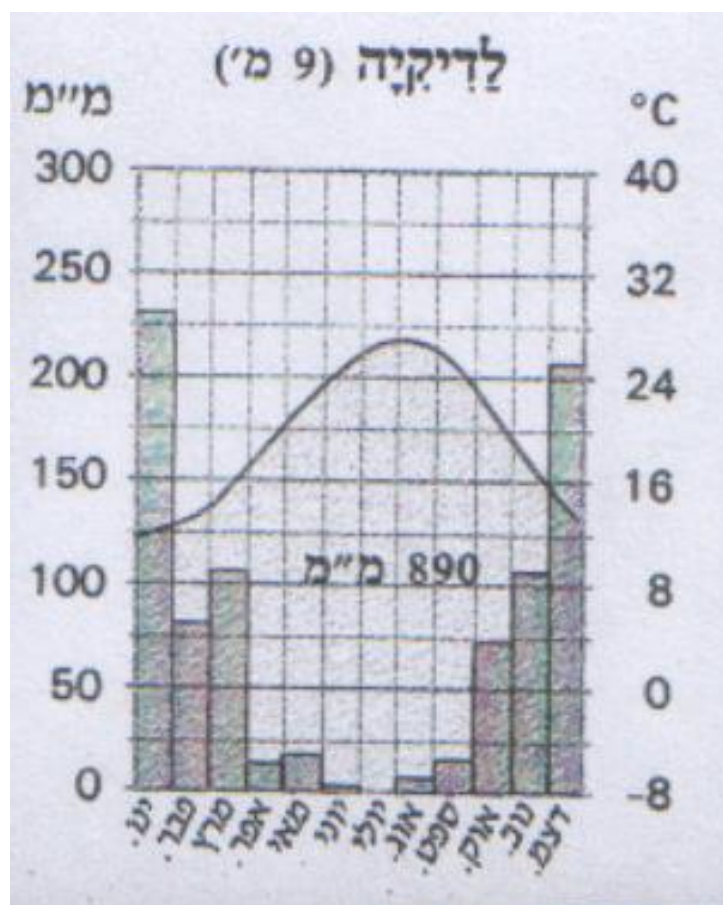
מהי טמפרטורת המינימום? (הנמוכה ביותר) ובאיזה חודש? -----

מהו ההפרש בין טמפרטורת המקסימום למינימום? -----
משרע = ההפרש בין טמפרטורת המקסימום/הגבוהה למינימום/ הנמוכה
האם הטמפרטורה יורדת מתחת לאפס מעלות? כן/לא במידה וכן באילו חודשים?
כאשר הטמפרטורה יורדת מתחת לאפס מעלות, אנו יודעים שהמשקעים יורדים

בצורת שלגים.

ציין איזה אזור אקלימי מתואר בקלימוגרף? -----

לפניך קלימוגרף של לדקיה/לטקיה בסוריה

גורמי אקלים

רמפ"ז – רוחב גיאוגרפי, מרחק מהים, פני השטח, פנות זרמי ים.

רוחב גיאוגרפי – הוא הגורם הגיאוגרפי האקלימי החשוב ביותר. היכן מצוי המקום ביחס למשווה ולקטבים.

מרחק מהים – ככל שמקום קרוב יותר לים, כמות המשקעים בו גדולה יותר, הלחות גבוהה יותר, ומשרע הטמפרטורות קטן יותר.

פני השטח (טופוגרפיה/גובה) – ככל שעולים בגובה, כמות המשקעים גדולה יותר, והטמפרטורות נמוכות יותר.

פנות – בצד החסוי מהים כמות המשקעים קטנה יותר, והטמפרטורות גבוהות יותר. זרמי ים – החופים לידם זרם חם (אדום) מקבלים משקעים בכמות גבוהה יותר, בחופים לידם זרם קר (כחול) סובלים ממיעוט משקעים.

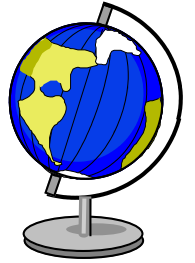
במזה"ת ההשפעה של זרמי ים היא מזערית.

משימה 8 – סיכום יחידת הלימוד

השלם את טבלת סוגי האקלים במזרח התיכון ומאפייניהם

סוג האקלים	כמות משקעים ממוצעת	שני מאפייני האקלים העיקריים	דוגמא למקום/מדינה בו נמצא אקלים זה
אקלים ים תיכוני			
אקלים מדברי			
אקלים ערבותי/צחיח למחצה			
אקלים פונטי			
אקלים הררי			
אקלים מונסוני			

מזרח תיכון – תפרוסת וצפיפות אוכלוסייה יחידת לימוד חמישית

ביחידת לימוד זו:

תכיר ותלמד את מאפייני תפרוסת האוכלוסייה במזרח התיכון.
תזהה תסביר ותיישם את הגורמים לתפרוסת האוכלוסייה.

חומרי עזר

אטלס

מצגת מלווה למידה.

תפרוסת האוכלוסייה במזה"ת

מושגים

תפרוסת אוכלוסייה מהי?

"תפרוסת אוכלוסייה" מתארת את כמות התושבים במקום מסוים. האופן שבו
מפוזרת האוכלוסייה במרחב, בשטח מוגדר (מדינה, עיר, יבשת וכדומה)

צפיפות אוכלוסייה מהי?

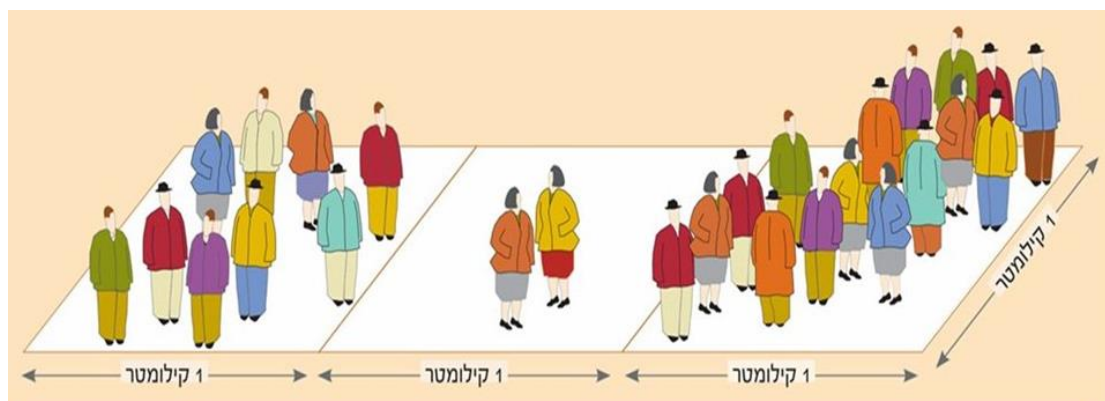
מדד כמותי שמתאר כמה אנשים בממוצע חיים על שטח נתון.
צפיפות אוכלוסייה מתארת את כמות האוכלוסייה ביחס לשטח.

איך מחשבים צפיפות אוכלוסייה?

מחלקים את מספר התושבים במדינה לשטח המדינה בקמ"ר.
לדוגמא ישראל:

$$9.100.000 \text{ חלקי } 22.000 \text{ קמ"ר} = ? \text{ נפש/קמ"ר.}$$

לפניך דוגמה לצפיפות אוכלוסייה

היכן הצפיפות נמוכה ביותר? כמה אנשים נמצאים בקמ"ר?

היכן הצפיפות גבוהה ביותר? כמה אנשים נמצאים בקמ"ר?

לפניך מפה המתארת תפרוסת אוכלוסייה בישראל בשנים 1882-1914

תאר את אופן פריסת ופיזור האוכלוסייה בשטח? היכן מרוכזת האוכלוסייה, והיכן אין אוכלוסייה?

תפרוסת האוכלוסייה במזה"ת

תפרוסת האוכלוסייה מוסברת על ידי גורמים פסיים ואנושים.

האוכלוסייה במזרח התיכון אינה מפוזרת באופן שווה על פני שטחה, באזורים מסוימים יש צפיפות אוכלוסייה, ואזורים אחרים דלילים באוכלוסייה וריקים מהתיישבות.

היכן מתרכזת האוכלוסייה ומדוע ?

(א) התיישבות ליד מקור מים מתוקים - עמקי נהרות ונאות מדבר – באזורים אלה ניתן למצוא מים זורמים כמעט כל השנה. אזורים אלה מאפשרים קיום אנושי. מים מתוקים לשתייה והשקיה, המאפשרים פיתוח חקלאות וייצור מזון, ולכן נמצא שם תושבים.

אין פלא שבשל האקלים המדברי היבש, מרבית מאוכלוסיית המזרח התיכון התמקמה לצד נהרות הנילוס, הפרת, והחידקל, ונהרות נוספים. באזורים מדבריים האוכלוסייה מתיישבת בנאות מדבר, בהם יש נביעות מים מתוקים.

(ב) התיישבות באזורי אקלים נוח – אזורים המקבלים כמויות משקעים בין 500-1000 מ"מ מאפשרים לקיים חיים וחקלאות. אזורי אקלים הנוחים לאדם ולצמחייה במזרח התיכון הם: האקלים הים תיכוני, האקלים הפונטי, וחלק מאזורי האקלים הערבי.

(ג) התיישבות לאורך חופי הים – ערים הממוקמות לחופי הים התיכון התפתחו כערי נמל, דיג, יצוא יבוא, מסחר ותיירות. כך גם אילת ועקבה ואורך ים סוף. הערים הנמצאות לחופי המפרץ הפרסי התפתחו בזכות הנפט ויבוא יצוא של סחורות.

אזורי חוף הים נהנים לרוב גם מאקלים נוח יחסית, וגם מטופוגרפיה נוחה- הם לרוב מישוריים.

(ד) התיישבות במרכזי שלטון דת – ערים גדולות שהתפתחו והפכו למרכזי שלטון כמו קהיר במצרים, אנקרה בטורקיה, ירושלים בישראל, בירות בלבנון - הן ערים גדולות המושכות אליהן מהגרים מכל המדינה. ערים כמו ירושלים, מכה, נצרת, נגיף וקרבלה הן ערים בעלות חשיבות דתית גדולה, גורם המסביר את הנהירה אליהן.

(ה) מרכזי כלכלה חדשים - סביב מחצבים ומשאבים מתפתחות ערי תעשייה וערים גדולות. סביב תעשיית הנפט התפתחו ערים כמו אבו-דאבי, דובאי, כווית סיטי ערים אחרות התפתחו בעקבות בניה של סכרים: העיר אסואן במצרים

בעקבות הקמת סכר אסואן , העיר טבקה בסוריה בעקבות הקמת סכר טאבקה על נהר הפרת .

(ו) **התיישבות לאורך צירי תחבורה** - כגון : התיישבות לאורך דרך המשי, דרך הים ודרך המלך יצרו ריכוזי אוכלוסייה לאורך הצירים - פרנסה מרוכלות ושירותי דרכים. תעלת סואץ מעבר ימי חשוב – שהביא להקמת ופיתוח ערים.

(ז) **אזוריים מישוריים** - קיימת נטייה להתיישב באזורים מישוריים, בניית בתים והקמת התשתיות קלה וזולה יותר מאשר באזוריים הרריים.

מיקום הערים במזה"ת

הערים במזרח התיכון ממוקמות בד"כ באזורים הבאים : לאורך נהרות (קהיר בגדד ועוד). המים מאפשרים את הרחבת הערים ואת פיתוח החקלאות בכפרים מסביב לערים.

בצמתי דרכים, מרכזי תעשייה, או קרוב לבארות נפט - המיקום המרכזי מאפשר קיום תעשייה ומסחר בערים ואת התפתחותם.

קרוב לחופי הים התיכון - אותם ערים משמשות כערי נמל בהם מתפתחת תעשייה ומסחר. באותן ערים ניכרת השפעה של המערב והמודרניזציה. ערים אלו הן בעליון צביון קוסמופוליטי (כלומר בעלות אופי בינלאומי) והמסחר בהן מפותח מאוד. ערים לדוגמה : איסטנבול, אלכסנדריה, ביירות, חיפה ועוד.

קרוב למקומות קדושים לדת האיסלאם למשל : מכה, מדינה, ירושלים, קום (באירן), כרבלה ונג'ף (בעיראק).

תפוצת האוכלוסייה במדינות הנפט סביב המפרץ הפרסי

מדינות המפרץ הפרסי נהנו מאז תחילת שנות ה-50 מגילוי הנפט וחשיבותו בעולם. בעקבות הפקת הנפט זורם לאזור כסף רב המביא לתמורות עצומות באזור. התוכניות לפיתוח אזור המפרץ הפרסי, כללו : הקמת בתי זיקוק, מפעלים פטרוכימיים, תחנות כוח, מפעלי פלדה, מפעל להרכבת מכוניות, מפעלי מלט ואלומיניום, פיתוח החקלאות- התפלת מים וגידול חיטה, עגבניות ועוד... הקמת שדות תעופה, בתי חולים, דיור...

האקלים הקשה באזור אינו מאפשר מגורים בכל מקום- יש צורך להקים ערים מתוכננות שהאוכלוסייה המתגוררת בהם תוכל לחוש בנוח. (קניונים גדולים ומפוארים, מיזוג אויר בכל מקום, התפלת מים, כבישים, נמלי תחבורה ועוד). וכך יש התיישבות צפופה לאורך חופי המפרץ הפרסי, במקומות של קידוחי נפט, העברת צינורות נפט וגז.

במזה"ת ניתן לאתר דגם של "טלאים" בתפרוסת האוכלוסייה - כלומר התרכזות של אוכלוסייה בצפיפות רבה רק במספר מצומצם של אזורים, שמאפשרים תנאי מחיה (מים, סחף נהרות, אוצרות טבע, עיר בירה וכו'). "הטלאים" כוללים את אזור מסופוטמיה (דלתת הפרת והחידקל) בעיראק, את חופי הים התיכון, את הנילוס ואת חופי המפרץ הפרסי. חיבור של כל "הטלאים" הללו יושב מעין טבעת התיישבות שמקיפה אזור מדברי באמצע. טבעת התיישבותית זו חופפת לסהר הפורה.

משימה 1

פתח את האטלס במפת מזרח תיכון פיסית ומפת מזרח תיכון אוכלוסין - צפיפות אוכלוסין התבוננו במקרא- בסימנים המוסכמים

בכל אחת מהמדינות הבאות ציינו היכן יושבת הרבה אוכלוסייה והיכן האוכלוסייה דלילה (אין התיישבות/או התיישבות מעטה)

בחר שתי מדינות והשלם את תשובתך בטבלה.

שם המדינה	אזור צפוף	אזור דליל
מצרים		
תורכיה		
עירק		
ירדן		
ערב הסעודית		

משימה 2

פתח את האטלס במפת מזרח תיכון פיסית
נסה להבין מה הסיבות לתפרות האוכלוסייה במזרח התיכון?

קרא את הכתוב בעמודים 3-4 ביחידת הלימוד

מצרים

לאורך איזה נהר יושבות רוב הערים הגדולות במצרים?

(תוכל לראות את גודל היישוב/העיר בסימנים המוסכמים. (ערים גדולות מסומנות בעיגולים אדומים, ככל שהנקודה גדולה יותר, כך העיר גדולה יותר)
ניתן לראות שהתפרות העיקרית במצרים היא סביב נהר _____

לאור מה שקראת בעמודים 3-4

ציין שתי סיבות מדוע אנשים מתיישבים לאורך נהר?

ציין סיבה נוספת להתיישבות אוכלוסייה במצרים פרט לנהר הנילוס.

פתח את מפת המזרח התיכון אקלים

רשום את כמות המשקעים השנתית הממוצעת היורדת במצרים

מהו סוג האקלים המצוי במצרים?

שאלת רשות

נסה להסביר את הקשר בין כמות המשקעים וסוג האקלים, לבין תפרות האוכלוסייה במצרים.

התבונן במפת המזרח התיכון פיסית במדינה - ערב הסעודית

ציין היכן יושבת רוב אוכלוסיית המדינה? (להזכירך, סימנים מוסכמים של ערים)

כתוב שני גורמים המסבירים את התפרוסת.

לצורך תשובתך היעזר הן במפת אקלים – משקעים, והן במפת המזרח התיכון כלכלה.

התבונן במפת המזרח התיכון פיסית במדינת עירק

ציין לאורך אילו נהרות נמצאות רוב הערים הגדולות?

ציין סיבה נוספת פרט לנהרות להתיישבות ותפרוסת האוכלוסייה.

משימה 3

פתח את האטלס במפת המזרח התיכון – אוכלוסין צפיפות האוכלוסין וענה

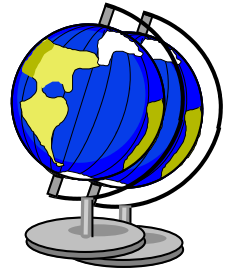
רשום שמותיהם של שני אזורים (פרט למצרים, עירק, ערב הסעודית) בהם אין כמעט התיישבות, תפרוסת האוכלוסייה דלילה ומעטה.

ציין את הסיבה העיקרית לכך.

רשום שמותיהם של שני אזורים (פרט למצרים, עירק, ערב הסעודית) בהם ישנה צפיפות אוכלוסייה גבוהה.

ציין סיבה אחת לצפיפות האוכלוסייה הגבוהה.

מזרח תיכון – מים יחידת לימוד שישית

ביחידת לימוד זו:

תכיר את הנהרות הגדולים הזורמים במזרח התיכון
תבין את המושגים: נהר איתן, נחל אכזב, יובל, נהר, בצורת.

חומרי עזר:

אטלס

מצגת מלווה למידה.

מושגי יסוד בנושא מים - נהרות

"כל הנחלים זורמים לים והים אינו מלא"

עקרונות פיסיקליים לגבי מים

מים זורמים תמיד ממקום גבוה לנמוך.

הים / אוקיינוסים הם בגובה 0 מ' נמוכים יחסית לסביבתם.

היכרות עם מושגים:

נהר יקרא כך כאשר ספיקת המים (כמות המים השנתית) הזורמת בנהר היא לא פחות מחצי מיליארד מטר מעוקב מים לשנה – מלמ"ק.

נחל יקרא כך כאשר ספיקת המים (כמות המים השנתית) הזורמת בו נמוכה מחצי מיליארד מטר מעוקב בשנה.

ספיקת מים

ספיקת מים פירושה: כמות מים הזורמת בנחל/ בנהר בתקופת זמן חודש/שנה וניתנת למדידה. (לרוב מדובר על לפחות שנה)

נהר הירדן בישראל הוא היחיד בעל ספיקת מים של נהר, כל השאר נחלים.
בנהרות יש מים כל השנה אם כי בכמויות המשתנות על פי עונות השנה.

נחל איתן ונחל אכזב

נחל איתן - נחל שמימיו זורמים בו כל השנה. מסומן במפה בקו רצוף בצבע כחול
נחל אכזב - נחל שאין בו זרימה כל השנה. בעונה היבשה אין מים, נקרא גם ואדי,
מסומן במפה בקו כחול מקוקו _ _ _ _ _ .

מקום מוצא הנהר, מקום שפך הנהר

מקום מוצא הנהר - המקום שממנו מתחיל הנהר לזרום הנהר יתחיל במקום גבוה
יחסית לסביבתו, כי מים זורמים ממקום גבוה לנמוך.
מקום שפך הנהר - המקום בו הנהר מסיים את זרימתו ונשפך לרוב לים/אוקיאנוס,
או מקום נמוך אחר בסביבה.

יובל

יובל - נהר/נחל הנשפך ומצטרף לנהר אחר בדרכו (יכול להיות גדול יותר מהנהר אליו
הצטרף)

משימה 1

פתח את האטלס במפת מזרח התיכון פיסית וענה

נהר איתן מסומן במקרא/סימנים מוסכמים בקו בצבע כחול

נחל אכזב מסומן בקו בצבע כחול מקוקו

נהר הנילוס שחלקו הצפוני עובר במצרים נשפך לים ה _____
בעיר חרטום בירת /סודן נפגשים שני נהרות היוצרים את הנילוס. הנילוס הכחול
והנילוס הלבן.

באזור חרטום מצטרפים לנילוס מספר נהרות ונחלים

ציין שם של נהר (יובל) שהוא נהר איתן _____

ציין שם של נחל אכזב (יובל) המצטרף לנילוס _____.

ציין שמות שני נחלים הזורמים בערב הסעודית סמן האם הם נחלי אכזב/איתן

באילו מדינות עובר נהר הפרת? _____

מנה שני יובלים של נהר החידקל _____

מנה שמות 3 שני נהרות בתורכיה _____

קהיר בירת מצרים יושבת על גדות נהר _____

בגדד בירת עירק יושבת על גדות נהר _____

מפת סוריה ולבנון

בסוריה בולטים שני נהרות , אחד העובר בצידה המזרחי _____
שני בצידה המערבי _____.
דמשק יושבת ליד נהר _____ סמן האם הוא אכזב/איתן
בלבנון שמו של נהר, כשם מבצע צבאי _____
רוב הנהרות בסוריה הם אכזב או איתן _____

מים במזרח התיכון

לעיתים קרובות ביותר אנו שומעים על בעיית המים במזרח-התיכון . משאבי
המים באזור הכוללים : מי גשמים, מי תהום, מי נחלים ונהרות.

הגורמים למחסור במים במזרח התיכון:

מספר גורמים וסיבות הביאו לכך :

(א) **התפוצצות אוכלוסין /גידול האוכלוסייה** - אוכלוסיית המזרח התיכון מונה כ-
350 מיליון נפש. וממשיכה לגדול בקצב מהיר.

גידול האוכלוסייה באזור שלנו הוא מהגורמים העיקריים למחסור במים .

(ב) **מאמצים לעליה ברמת החיים** - בעולם כולו נעשים מאמצים כדי להעלות את
רמת החיים של התושבים . עליה ברמת החיים קשורה בפיתוח תעשיות , פיתוח
תיירות , הרחבת השימוש בכלי רכב ועוד . כל הפעולות שהזכרנו דורשות שימוש
גובר במים . עליה ברמת החיים קשורה בעליה ברמת ההשכלה וזו אמורה להביא
למחשבה וחסכון במים . שימוש בשיטות השקיה חסכוניות כדוגמת שימוש
בטפטפות ומחשבי השקיה. עליה ברמת החיים תביא לעליה במספר המועסקים
בתעשייה במקום מספרם הגדול של העוסקים בחקלאות. התעשייה זקוקה לכמויות
מים קטנות הרבה יותר מהחקלאות ותפוקה מהתוצרת שלה גדולה הרבה מתפוקת
החקלאות .

(ג) אקלים מדברי

במזרח התיכון האקלים העיקרי הינו מדברי וערבתי (צחיח למחצה)

המדינות באזור סובלות מבצורת – כלומר מצב בו כמות המשקעים היורדת נמוך
מהממוצע.

מקורות המים הטבעיים של מדינות המזרח התיכון .

אנו מכירים שלושה מקורות טבעיים של מים :

1. **מי גשמים** - משמשים כמקור המים לחקלאות הגדלה ללא השקיה נוספת. מים אלה נאגרים בבורות והם יכולים לשמש גם כמי שתיה . אם נאגור מספיק מי גשמים נוכל לשאוב את המים האלה ולהפנות אותם לחלקות קטנות של חקלאות.
2. **מי מעיינות ונהרות** - באזור המזרח התיכון יש כמה מעיינות ונהרות השופעים מים כל ימות השנה . יש גם נהרות שזרימת המים בהם היא עונתית – בדרי"כ בתקופת החורף . מקורותיהם של נהרות האיתן הם באזורים הגבוהים וההרריים של המזרח התיכון כמו הרי הפונטוס והטאורוס שבטורקיה , הרי ארמניה והרי הזגרוס . מהרי ארמניה מתחילים נהרות הפרת והחידקל ונהר קיזיל – אירמק שבטורקיה . הרי הזגרוס הם מקור מים חשוב לנהר החידקל ונהרות קטנים יותר. מקורות מים אחרים הם הרי אנסריה שבסוריה . מערכת הרים זו מקבלת בתקופת החורף כמות גדולה של גשמים ושלגים והם מהווים את מקורות המים של האורונטס , הליטני והירדן .
3. **מי תהום** - אלה הם מי גשמים שנקוו בתוך שכבות קרקע עמוקות ונאגרו בהן . המאגרים התת-קרקעיים נקראים אקוויפרים . מי האקוויפרים מתחדשים מדי שנה.

לנהרות הגדולים במזה"ת יש שלוש תכונות משותפות:

1. נהרות בינלאומיים - כל נהר וכל אגן ניקוז משותף למספר מדינות. כל נהר מתחיל במדינה אחת ומסתיים במדינה אחרת. כאשר מדינה במעלה נהר מקימה סכר בלי להתחשב במדינות במורד הנהר אז הדבר עלול להוביל לסכסוך ולמלחמה. לדוגמא, בנהר הפרת, טורקיה שבמעלה (תחילת) הנהר פעלה כאילו הנהר רק שלה והקימה סכרים רבים שצמצמו מאוד את כמות המים לסוריה ולעיראק ופגעו בהן.
2. כל נהר מתחיל באזורים גשומים ומסתיים באזורים מדבריים. במורד הנהרות שוכנות מדינות שלא תורמות מים לנהר אך זקוקות מאוד למים בשל האקלים המדברי שבהן.
3. לאורך הנהרות חיה אוכלוסייה רבה שהעיסוק המרכזי הוא חקלאות עם שיטות השקיה מסורתיות.

מי הנהרות במזה"ת הם גם מקור חיים וגם מקור לקונפליקטים (סכסוכים) - לכן ניתן לומר שחיים ומוות זורמים יחדיו בנהרות המזרח התיכון! מי הנהרות מאפשרים קיום של חיים באזורים המדבריים במורד הנהרות, אבל מאבקי כוח בנוגע לשליטה על המים או על אופן ניצולם עלולים לגרום למלחמות ולגזול חיים.

מצוקת המים במזה"ת כיחידה אחת עלולה להחריף בעתיד בשל:

שינויי אקלים - בצורות ממושכות, התפשטות המדבר.

ריבוי טבעי גבוה - גידול אוכלוסייה וגידול בצריכה.

מצוקת מים זו עלולה לגרור את מדינות האזור למלחמה "גיאוגרפית" על

נושא מקורות מים, במידה ולא יימצאו פתרונות הוגנים והגיוניים תוך שיתוף פעולה בין כל המדינות, בלי פעולות חד צדדיות.

מדינות רבות במזה"ת מקימות מפעלי פיתוח שמנצלים נהרות, לשלוש מטרות עיקריות:

לפתור את מצוקת המים.

להגדיל את השטחים החקלאיים ואת כמות המזון.

לפתח אזורים חדשים במדינה כדי להעביר אליהם תושבים ולפזר

את האוכלוסייה ולהקטין את הצפיפות בערים הגדולות.

אגני נהרות בין-לאומיים .

1. אגן הנילוס - הנילוס משלב בתוכו את מימיהם של נהרות הנילוס הכחול והנילוס הלבן ונהרות נוספים כמו נהר עטברה . לנילוס הלבן ספיקת מים קבועה במשך השנה. הנילוס הכחול מתחיל באתיופיה . לפני ששני הנהרות האלה נכנסים לשטחה של מצרים , מתחבר אליהם נהר גדול נוסף – הוא נהר העטברה . מנקודת מפגש זו ועד לשפך שלו את הים התיכון , זורם הנילוס לאורך כ-2,500 ק"מ בהם לא נוספת לו טיפת מים אחת . רוב המים של הנילוס מגיעים מאתיופיה . רוב אוכלוסיית מצרים יושבת בדלתה ולאורך נהר הנילוס. אוכלוסיית מצרים גדלה מאוד והיא אינה יכולה להסתפק בגידול מוצרים חקלאיים בעונת שנה אחת בלבד . כדי לפתור את הבעיה הקשורה באי יציבות כמות המים הזורמת בנהר , נעשו מאמצים והקימו סכרים על הנהר כדי שאפשר יהיה לאגור את המים בתקופות השפע ולשחרר אותם בהדרגה בתקופות השפל . באותה מחשבה חשבו לנצל את הסכרים ליצירה של חשמל הידרואלקטרי וליצירת מקומות תיירות חדשים . הסכר שנבנה במצרים הוא : סכר אסואן סכר אסואן , נחנך בשנת 1970 לאחר 18 שנים של תכנונים ובניה . מה תרם הסכר והאגם שנוצר מאחוריו לחקלאות ולכלכלה המצרית :

1. שטחי השדות החקלאיים הורחבו .
 2. גדלה כמות יצור המזון .
 3. פסקו השיטפונות ויש אספקה סדירה של מים לשתייה ולהשקיה כל השנה .
 4. הסכר מאפשר יצור של חשמל (החשמל אינו מספיק לתעשייה אבל מספיק לתאורת הבתים)
 5. אגם נאצר הפך לאתר תיירות .
- למרות האמור בפסקה הקודמת , התבדתה התקווה שהסכר יביא "גן-עדן" לאומה המצרית . הסכר נועד לפתור את בעייתם של 3 – 4 מיליון חקלאים (פלאחים) , אך במהלך שנות בנית הסכר נוספו למצרים כ-12 מיליון תושבים חדשים בשל הריבוי הטבעי הגדול והגידול ביצור המזון לא יכול היה להדביק את הגידול בקצב גידול האוכלוסייה . לסכר היו גם תוצאות לוואי שליליות נוספות רוב הסחף שהיה בנהר הגיע לשדות ודישן אותם , נאגר היום מאחורי הסכר בתוך האגם .
- במקום הסחף נאלצו הפלאחים לרכוש דשן כימי לשדות .
- הדשנים הכימיים גרמו לזיהום ופגיעה בחקלאות .
- הטיט ששימש כחומר להכנת לבנים אדומות חסר כיום .
- הסחף הפסיק להגיע לאזור הדלתה , זו הפסיקה להתקדם ולהבנות וכיום גלי הים מתחילים לעלות על שטחי הדלתה בצפון מצרים .
- הרס הדלתה עלול להביא להמלחת מי התהום כתוצאה מחדירת מי הים .
- אגם נאסר ממוקם באזור חם מאוד . זהו מאגר מים פתוח המכיל כמות מים הגדולה פי 40 מכמות המים בכנרת שלנו . מיקומו באזור רצועת המדבריות החמה וחלחול המים מביא להתאדות של 12 מיליארד ממ"ק של מים מדי שנה (פי 6 מכל פוטנציאל המים של ישראל) .
- אגם נאסר משמש "מדגרה" להתרבות טפילי מחלות כמו בילהרציה , ונגיפים של מחלות מעיים .

משימה 2

פתח את מפת המזרח התיכון פיסית וענה

מצא את העיר אסון (אסואן) במצרים

_____ אסון יושבת על נהר _____

אסון נמצאת בצפון/דרום מצרים (סמן/הקף את התשובה הנכונה)

_____ למאגר הנמצא מאחורי הסכר קוראים _____

_____ איזו מדינה קרובה למאגר?

2. אגן הפרת והחידקל

אורכו של נהר הפרת הוא כ-2,300 ק"מ . מתחיל ליד העיר ארזורום שבטורקיה . ולמרגלות הר הארט שבטורקיה .

הנהר זורם במישורי הגיזירה של סוריה שם מצטרפים אליו יובלים נוספים . אורכו של נהר החידקל הוא כ-1,800 ק"מ . הנהר מתחיל בהרי ארמניה קרוב מאוד להר ארט ומשם הוא זורם במקביל להרי זגרוס . מהרי זגרוס יורדים אליו יובלים רבים וחשובים , ביניהם : זב גדול , זב קטן , דיילה , עוזים . הנהר יוצא את שטחה של סוריה וממשיך לזרום בעירק , בשטחים שנקראו בעבר "מסופוטמיה" . נהרות הפרת והחידקל מצטרפים לנהר אחד הנקרא שאט אל-ערב , והוא זה הנשפך אל המפרץ הפרסי .

נהרות פרת וחידקל זורמים במסלולם הידוע היום כבר לפני אלפי שנים . מיליונים של בני אדם השתמשו במימיהם לשתייה והשקית השדות . ההשקיה הייתה באמצעות תעלות שהובילו את המים מהנהרות אל מישורי הקרקעות החקלאיות שהיו בין שניהם . בתחילת המאה ה-20 החלו העירקים מקימים סכרים על גדות הנהרות . נבנו מספר סכרי הטיה שתפקידם היה לווסת את זרימת המים בין הנהר לתעלות השקיה ולמנוע הצפות , במיוחד בתקופת הגאות הגדולה . מי הנהרות משמשים מאז שנות השבעים מקור לסכסוכים בין המדינות השונות . טורקיה, סוריה ועירק.

שלוש המדינות בנו סכרים הן לניצול מים לשתייה, חקלאות, תעשייה ויצירת חשמל.

בינתיים המתחים בין שלוש השותפות לאגן הפרת והחידקל הולכים וגדלים :

- בשנת 1975 מילאה סוריה את מאגר אסאד ובכך עצרה את זרימת הפרת לכיוון עירק .
 - עירק איימה על סוריה במלחמה ולכן זו פתחה את שערי הסכר .
 - בשנת 1990 מילאה טורקיה את מאגר סכר אתא-טורק , עצרה את מי הפרת וגרמה להתקוממות של סוריה ועירק .
 - בשנת 1998 איימה טורקיה על סוריה בעצירת המים באם זו לא תפסיק את התמיכה בכורדים .
- האם בשל מתחים אלה תהיינה המדינות מוכנות לצאת למלחמה ? רק ימים יגידו .

משימה 3

פתח את מפת המזרח תיכון פיסית וענה

ציין שתי מדינות בהן זורם נהר החידקל _____
ציין שתי מדינות בהן זורם נהר הפרת _____
במקום בו מתאחדים שני הנהרות בעיר בסרה שם הנהר הופך להיות

הנהר נשפך למפרץ _____
ציין שם של יובל המצטרף לנהר החידקל _____
ציין שם של יובל המצטרף לנהר הפרת _____

פתח מפת אקלים המזרח התיכון – כמות משקעים ממוצעת וענה

_____ מהי כמות המשקעים לאורך נהר הנילוס במצרים
_____ באיזה סוג אקלים זורם הנהר?
_____ מהי כמות המשקעים לאורך נהרות הפרת והחידקל בעירק
_____ באיזה סוג אקלים זורמים שני הנהרות?

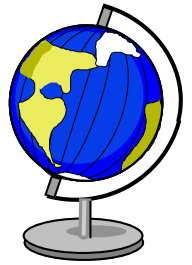
לסיכום היחידה

כתוב שתי סיבות מדוע בני אדם מתיישבים ליד ולאורך נהרות.

כתוב מושג אחד חדש שלמדת והבנת מהו.

היכן יש יותר מים וספיקת המים גדולה יותר?
בנהר או בנחל? הסבר תשובתך.

זורמים בו מים כל השנה נהר איתן/נחל אכזב (סמן את התשובה הנכונה)

מזרח תיכון – נפט יחידת לימוד שביעית

ביחידת לימוד זו:

תבין ותלמד מהו נפט, כיצד נוצר, מהם שימושיו והשפעותיו הכלכליות.
תכיר אילו מדינות במזרח התיכון מייצאות נפט.
תלמד מושגים כמו: אופ"ק, עתודות נפט, פטרודולרים, תעשיות פטרוכימיות, הגירה.

חומרי עזר:

אטלס
מצגת מלווה למידה.

הנפט הוא מחצב/משאב חשוב לאדם כי הוא מניע את התחבורה, משמש לייצור חשמל וניתן לייצר אתו מוצרי תעשייה חשובים. בבית זיקוק מזקקים את הנפט הגולמי לתזקיקים. בתעשייה פטרוכימית מייצרים מוצרים: פלסטיק, ניילון, חומרי ניקוי והדברה, צבעים, דבקים.

מהו נפט?

- הנפט הגולמי הוא נוזל שחור סמיך, הנמצא בתוך שכבות בבטן האדמה.
- נפט גולמי הוא חומר המכיל פחמן, מימן וגופרית.
- לא ניתן להשתמש בנפט גולמי כחומר בעירה, אך אם מזקקים אותו בבתי זיקוק, ומפרקים אותו לסוגי הדלקים השונים, ניתן לנצל כל אחד מהם לבעירה.
- בעבר נקרא הנפט: "הזהב השחור" (Black Gold), מכיוון שאנשים שמצאו נפט באדמותיהם התעשרו.
- השם "נפט" בעברית אינו מתייחס לנפט הגולמי, אלא למוצר מזוקק של הנפט הגולמי, ששימש בעבר לחימום ותאורה בבתים.

מהם שימושי הנפט?

- מהנפט הגולמי מפיקים את רוב סוגי הדלקים הנוזליים בהם משתמשת האנושות, כגון:
- דלק למנועי מכוניות ומטוסים, דלק לתעשייה, דלק ליצירת חשמל בתחנות הכוח.
 - משתמשים בנפט הגולמי להפקת מוצרי הפלסטיק השונים, וכימיקלים שונים לתעשייה ולרפואה:
 - חומרי שימון (סיכה).
 - צבעים. לכות לציפוי. חומרי הדברה.
 - קוסמטיקה. וזלין
 - חומרי נפץ. אספלט (לציפוי גגות וכבישים).

מהם תוצרי הנפט?

- תוצרים "קלים": מדללי צבע (Paint Thinner), דלק למציתים, בנזין למכוניות.
- תוצרים "בינוניים": שמן סיכה למכוניות, שמנים מינרליים, דיזל כדלק למשאיות.
- תוצרים "כבדים": גריז לשימון, שעווה, אספלט לכבישים.

השימוש בנפט

- הנפט נחשב לדלק השימושי ביותר, בעיקר לתחבורה.
- קל לנייד את הנפט (במיכליות, בצינורות) וקל להשתמש בו.
- כל זמן שכמויות הנפט שניתנו לניצול היו מספיקות לצרכי האנושות, לא הייתה מוטיבציה מספקת לחיפוש מקורות אנרגיה חלופיים.
- מכיוון שמאגרי נפט נמצאים רק במקומות מסוימים בעולם, יש לאספקת הנפט השפעות פוליטיות וכלכליות רבות.

משימה 1

ציין שני תוצרים שלא ידעת שהם עשויים מנפט.

כיצד נוצר הנפט ?

- רוב הנפט נוצר בים לפני מיליוני שנים ומיעוטו נוצר ביבשה. על פי התיאוריה המקובלת, שוקעים בעלי חיים באזור הרדוד של הים ונקברים בקרקעית. עם הזמן נערמים עליהם סלעים וחול היוצרים עליהם לחץ חזק. תחת הלחץ הופך חלק מגוף הצמחים ובעלי החיים לנפט. הנפט הנוצר זורם עד שהוא מגיע לסלע אטום ושם הוא נאגר.
- בקידוחי נפט מוצאים גם גז ומים כאשר לראשונה הופק מהאדמה הגז הטבעי.
- הגז הטבעי הוא חלק הנפט שהתאדה.
- המים מצויים מעל הנפט, משום שהם קלים ממנו (המשקל הסגולי של המים נמוך מזה של הנפט).

היווצרות נפט	היווצרות נפט במזרח התיכון
ים רדוד בקרבת חופים בעלי טמפי' נוחה, אור שמש שחודר עד עומק 200 מ' ומאפשר התפתחות של אצות ובעלי חיים רבים שמתים. הם שוקעים אחר מותם אל הקרקעית, נדחסים ללא חמצן, והופכים לנפט	המזרח התיכון היה בעבר מכוסה בים קדום "ים תטיס". באזור המפרץ הפרסי של היום וכל אזור הזרימה של הפרת והחידקל והעיר כרכוך, עומק המים היה לא רב וטמפי' גבוהות אפשרו התפתחות אצות רבות.

נפט נוצר במספר שלבים:

- א. שקיעה של חומרים אורגניים (שרידים של בעלי חיים ימיים ופלנקטון) על קרקעית ים.
- ב. שכבות סלע נוספות מכסות על החומר האורגני. בלחץ וחום החומר מתלכד והופך לנוזל = שמן אדמה = הזהב השחור = נפט.
- ג. שמן אדמה צף בין השכבות כלפי מעלה עד שהוא מגיע לשכבת סלע אטומה שמונעת ממנו להגיע אל פני השטח. הנפט נשאר ב"מלכודת" בין סלעים שמונעת ממנו לנוע. התנאים הפיזיים: אזור שהיה מכוסה בים / אוקיאנוס, בע"ח שסיימו את חייהם ושקעו על הקרקעית, לחץ וחום ליכדו את החומר האורגני והפכו אותו לנוזל. התנאים הגיאולוגיים: תהליכי קימוט ושבירה של לוחות שמאפשרים היווצרות מלכודת לנפט. במזרח התיכון היו את כל התנאים: האזור היה מוצף בים קדום, עבר קימוט שבירה ונוצרו בו מלכודות.

מהם מאגרי נפט?

- הנפט זורם דרך השכבות בקרום כדור הארץ, עד שהוא נאסף במקומות נמוכים, בתוך "כיסים" עמוק בקרקע.
- הנפט נוצר בסלע שנקרא "סלע המקורי" והוא זורם לסלעים המכונים "סלעי מאגר". מכיוון שהנפט הוא נוזל, הוא זורם על פני שכבת סלע בלתי חדירה, ומצטבר במאגרים.

הפקת נפט במזרח התיכון קלות ההפקה :

- לגילוי נפט במזה"ת דרושה השקעה זולה פי 200 מזו הנדרשת בארה"ב.
- הפקת טון נפט במזה"ת זולה פי 11 מהפקת טון נפט בארה"ב .
- רוב הנפט מיועד לייצוא
- חמש יצואניות הנפט הגדולות במזרח התיכון שוכנות לחופי המפרץ הפרסי.
- ערב הסעודית מובילה בצורה ניכרת בכמות הנפט שהיא מפיקה ביחס ליצואניות הנפט המובילות האחרות במזרח התיכון.

יתרונות הנפט המזרח תיכוני באזור המפרץ הפרסי:

1. ריכוז גבוה של נפט כ-60% מעתודות הנפט בעולם (אחד המאפיינים של המזרח התיכון).
2. קל למצוא וזול להפיק את הנפט.
3. חלק מהמדינות שמפיקות נפט הן מתפתחות (רמת מינוע נמוכה, צריכת אנרגיה נמוכה) ולכן הן יכולות לייצא את רוב הנפט למדינות אחרות. נסיכויות הנפט קטנות ולא זקוקות לכל הנפט שהן מפיקות.
4. מיקום המזרח התיכון כגשר בין יבשות (אחד המאפיינים של המזרח התיכון), מאפשר למדינות המפרץ הפרסי להוביל בים, בקלות ובפחות זמן לכל היבשות האחרות.

השפעות גילוי הנפט בארצות המפרץ הפרסי עליהן:

במדינות הנפט החלו תהליכי פיתוח נרחבים. נבנו ערים חדשות, התפתחו ענפי כלכלה: בתי זיקוק ותעשייה, חקלאות, תיירות. התיישבות באזורים חדשים.

השפעות גילוי הנפט על המדינות שאינן מפיקות נפט: הגירה של מהגרי עבודה מלבנון, ירדן, מצרים, סוריה, פלסטינאים (מדינות מוצא) אל מדינות הנפט סעודיה, עירק והנסיכויות (מדינות היעד). חלק מהמהגרים הפכו לתושבים במדינות אלה וחלק חזרו למדינת המוצא עם כסף. מהגרי עבודה אלה שולחים כסף למשפחות במדינות המוצא.

השפעת הנפט - יתרונות וחסרונות – "קללת הברכה"

יתרונות למדינות הנפט	חסרונות למדינות הנפט
כסף רב נכנס למדינה בעזרתו ניתן לפתח תשתיות, יישובים חדשים, ענפי כלכלה. נמלי ים ונמלי אוויר, כבישים מהירים	לחץ של מדינות אחרות שמבקשות לקבל סיוע (הכסף הקטרי), הכסף מגיע לטרור ולא לתושבים. מאבקי כוח ומלחמות על רקע נפט
הכסף נותן כוח מסחרי לקנות מוצרים ממדינות אחרות ולכן יש גם כוח פוליטי להשפיע בעולם	*מהגרי עבודה ממדינות אחרות הפכו להיות אזרחי המדינה והפרו את האיזון בין אחוז המקומיים לעובדים הזרים. מתח חברתי
רמת החיים של רוב התושבים עלתה (לא בכל המדינות). מדיניות של רווחה לתושבים	במדינות שבהן הענף הכלכלי המרכזי הוא נפט, יש תלות בהכנסות מהנפט. מחיר יורד רווח קטן. "כל הביצים בסל אחד"

*נסיכויות הנפט נמנעות בשנים האחרונות ממתן אזרחות למהגרי עבודה. הן מעודדות את הצעירים ללמוד ולהשתלב במקומות העבודה במקום מהגרי עבודה.

ההשפעות של גילוי הנפט בארצות המפרץ הפרסי עליהן - פירוט

למנהיגי מדינות המפרץ הפרסי היה ברור שכמויות הכסף האדירות הנכנסות לארצותיהם ינוצלו להקפיץ את מדינותיהן שיתאימו למאה ה-21. מאזור מדברי, שומם, ללא מקורות מים מתוקים (למעט אזור הסהר הפורה) הוביל גילוי הנפט לתהליכי פיתוח מרחבי - כלכלי - ישובי אדיר.

התמורות שחלו במדינות המפרץ הפרסי השפיעו על החברה, הכלכלה ועל הנוף הפיזי. פיתוח מהיר שכזה לא יכול להתרחש ללא בעיות וזעזועים ואלו קרו בכל תחומי החיים.

- הקמת ארגון אופ"ק – (ארגון המדינות המייצאות נפט). הארגון קם על מנת להסדיר את מחירי הנפט ואת קצב הפקתו וכן על מנת להגן על האינטרסים של חברותיו. הארגון כולל גם מדינות שאינן ערביות. המדינות הערביות הקימו ארגון בתוך אופ"ק, הנקרא אפופ"ק (AOPEC).
- יוזמות לתכניות פיתוח גרנדיוזיות – בעקבות ההתעשרות האדירה החלו מדינות הנפט הערביות בתכנון תכניות פיתוח שיתאימו למאה ה-21. תכניות

אלה כללו : מודרניזציה בחקלאות, בניית נמלי תעופה, הקמת בתי-חולים, בניית דיור לאלפי תושבים, הקמת ערים חדשות, פיתוח בתי זיקוק לנפט, הקמת מפעלים פטרוכימיים, הקמת תחנות כוח, מפעלי פלדה, מפעלי הרכבת מכוניות, מפעלי מלט ואלומיניום ועוד... מימושן של תכניות אלו דרש ייבוא של אלפי מומחים זרים ועשרות אלפי פועלים.

- בהלת קניות – החלה בהלת קניות ורכישת מוצרי מותרות מכל רחבי העולם. החל מביגוד, מזון, רהיטים, כלי חשמל מכוניות ועוד..., בעשרות מיליארדי דולרים. נמלי המפרץ הפרסי לא יכלו להכיל את כל הסחורות המיובאות ונוצרה סתימת הנמלים וקשיים בהובלת הסחורות מהנמל מפאת מחסור בכבישים.
- עקב כך, נבנו נמלי ים ואוויר חדשים ומודרניים, חלקם מהגדולים בעולם. נסללו כבישים חדשים רבי מסלולים ופותחו מערכות תקשורת מודרנית.
- הגירה רבה לארצות הנפט – בניית התשתיות דרשה ייבוא רב של כוח אדם מיומן מכל קצות העולם והחלה הגירה גדולה לאזור של בעלי מקצוע ועובדים זרים – בהיקף חסר תקדים. כ-8 עד 10 מליון עובדים זרים ומשפחותיהם עברו ממדינות שונות אל מדינות הנפט הערביות. ממשלות האזור מודעות לסכנה שבה מרבית אוכלוסיית המדינה מורכבת מעובדים זרים ובשנים האחרונות מבוצעים גירושים המוניים. העובדים הזרים השפיעו על התרבות, החברה והפוליטיקה של ארצות הנפט.
- עיור מהיר – (מואץ) – החל להתפתח במדינות הנפט הערביות עקב בניה מהירה בהיקף גדול, עם זרימת העובדים הזרים. החלו לבנות גורדי שחקים מפוארים שלא היו בהן קודם. הושקעו עשרות מיליוני דולרים בהקמתן של הערים החדשות. (ראה מצגת באתר מקצועות הלימוד, על העיר דובאי, הנמצא באתר תיכון אלון – גיאוגרפיה יב'). חלק מן הערים החדשות לא מילאו אחר הציפיות. (דוגמא לכך היא העיר ינבוע שבסעודיה, שלחופו של ים-סוף שלא הצליחה למשוך אליה אוכלוסייה רבה).
- פיתוח כלכלה מגוונת כתחליף לנפט – בעקבות החשש מירידה במחירי הנפט או מהסיבה שהנפט ייגמר. פותחו חוות חקלאיות מודרניות לאספקת מזון, התפלת מי ים לצרכי השקיה ושימוש במים פוסיליים (מאובנים). כמו כן החלו להשקיע באוניברסיטאות ובאפיקים חדשים אחרים במדינות הנפט וברחבי העולם (בעיקר ברכישת נדל"ן ועסקים באירופה ובאמריקה).
- שינויים בתעסוקה – מעבר מחקלאות, מרעה ודייג לכלכלת שירותים.

- שיבוש מערכת החיים המסורתית – נגרמה בעיקר ע"י כניסת העובדים הזרים . מוסדות הדת לא ראו בעין יפה את כניסת תרבות המערב (זהו אחד הגורמים למהפכה האיראנית ולעלייתו של האיסלאם הקיצוני). כמו כן נשמעו קריאות ליתר דמוקרטיה, דבר שעורר חשש בקרב השליטים האבסולוטיים באזור.

משימה 2

תאר שלושה שינויים שחלו במדינות בהם מצאו נפט.

לנפט במדינות המזרח התיכון קוראים "ברכת הקללה" כלומר יש לו גם יתרונות וגם חסרונות.

ציין יתרון אחד – שהוא ברכה למדינות בהן יש נפט.

ציין חיסרון אחד – קללה למדינות בהן יש נפט.

מהו ארגון אופ"ק, לשם מה הוקם, ומה חשיבותו.

הגירה למדינות המפרץ הפרסי

פיתוח תעשיית הנפט הובילה להגירה רחבה של עובדים זרים אל עבר מדינות המפרץ הפרסי. זה הוביל לזעזוע במבנה החברתי ולמצב שבו במדינות מסוימות המהגרים מהווים רוב במדינה. בנוסף לכך אחוז הגברים בגילאי 20-45 הוא גדול הרבה יותר מאחוז הנשים.

מדינה	גודל אוכלוסייה - 1990	גודל אוכלוסייה - 2000	גודל אוכלוסייה - 2016	אחוז מהגרים - 2016
ערב הסעודית	16.3 מיליון	20.7 מיליון	28,571 מיליון	37%
איחוד האמירויות	1,88 מיליון	3.154 מיליון	9.4 מיליון	88%
כווית	2.09	2.05	2.875 מיליון	69%

גורמים שעלולים לערער את שליטתו של המזרח התיכון בתחום סחר הנפט

העולמי

בשנות ה-70 יצרו מדינות המזרח התיכון (ומדינות נוספות בעולם) את ארגון אופ"ק . ארגון זה קבע OPEC - Organization of the Petroleum Exporting Countries מכסות הפקה לכל יצואנית נפט ובכך יצר קרטל שקובע את מחירי הנפט. מחיר חבית נפט עלה ונוצר "משבר הנפט" במדינות המפותחות : אירופה, צפון אמריקה, יפן אוסטרליה. (מחירי הנפט עלו – מחירי האנרגיה עלו – עלויות הייצור בתעשייה עלו -- מחירי מוצרי תעשייה עלו – צרכנים קנו פחות). תקופת "משבר הנפט" נמשכה עד אמצע שנות ה-80. מספר גורמים הורידו את מחיר הנפט : 1. מדינות עברו להפקת אנרגיה ממקורות אחרים. 2. טכנולוגיית חיפוש נפט השתפרה ומצאו נפט וגז באזורים חדשים בעולם. 3. מלחמת אירן עירק, ההכנסות מהנפט הזינו את מכונת המלחמה והן הפיקו ומכרו כמויות נפט גדולות. אם הביקוש לנפט יורד ועוברים לחומרי אנרגיה אחרים מחירי הנפט יורדים.

פעולות שעושות מדינות המפרץ לצמצום התלות שלהן בנפט

סעודיה ונסיכויות הנפט משקיעות בפיתוח ענפי כלכלה אחרים : תיירות, מסחר, תעשייה עתירת ידע. הן מעודדות את הצעירים להשכיל ולהשתלב בענפי כלכלה חדשים. (דובאי תארח ב-2020 את תערוכת אקספו העולמית. תערוכה מסחרית שגם ישראל תשתתף בה).

הובלת נפט במכליות ובצינורות

צורת הובלה	יתרונות	חסרונות
מכליות נפט בים	מכליות נפט מקשרות בין יבשות ומגיעות לכל העולם. יכולות להעביר כמות נפט גדולה	הובלה יותר יקרה לעומת מערכת צינורות. תקלה עלולה לזהם את הים
צינורות נפט	הובלה בצינורות נפט זולה ומאפשרת הזרמת באופן קבוע ללא הפסקה	*הצינורות עוברים ביבשה דרך מספר מדינות. סכסוך בין מדינות יגרום להפסקת הזרמה

מושגים

מלכודת נפט – מבנה גיאולוגי של סלעים, מתחת לפני הקרקע שלוכד את הנפט ומונע ממנו להמשיך לעלות אל פני השטח.

תעשייה פטרוכימית – תעשייה שמשתמשת בתזקי הנפט (שמופקים בבית זיקוק) ומייצרת מהם מוצרים תעשייה חשובים: חומרי הדברה, דטרגנטים לחומרי ניקוי, צבעים, פלסטיק, ניילון.

עתודות נפט – רזרבה, כמות הנפט העומדת לרשות האדם לשימוש בעתיד. (כ-60% מעתודות הנפט העולמיות נמצאות במזה"ת ולכן זה אחד המאפיינים של האזור).
 . ארגון OPEC - Organization of the Petroleum Exporting Countries **אופ"ק** - המדינות שמייצאות נפט. רוב מדינות הארגון הן יצואניות נפט מהמזרח התיכון. קרטל שהוקם בשנות ה-60 והכוח שלו עלה בשנות ה-70 וה-80. ארגון אופ"ק יצר את משבר הנפט. ומאמצע שנות ה-80 הכוח שלו נחלש.
 המדינות המפותחות = היבואניות הגדולות עברו לשימוש בסוגי אנרגיה אחרים.

משימה 3

פתח את מפת המזרח התיכון – כלכלה

שלב ראשון : נכיר את הסימנים המוסכמים לנפט וגז

שימו לב !!!

בסימנים המוסכמים לציון נפט וגז, מופיע שרטוט של מגדלי קידוח.

יש שוני בין מגדלי הקידוח של נפט וגז – בנפט הקודקוד מסומן בצבע שחור.

כמובן, שככל שמגדל הקידוח גדול יותר, כך שדה הנפט או הגז גדולים יותר.

ככל שכמות מגדלי הקידוח במדינה גדולה יותר, יש לה יותר נפט או/וגז

התבונן במדינות סביב המפרץ הפרסי במפה הכלכלית

כדי לזהות את המדינות היעזר גם במפת המזרח התיכון פיסית.

ציין שמות חמש מדינות סביב המפרץ הפרסי או בקרבתו שיש בהן נפט /גז

ציין את שם המדינה בה אתה רואה הכי הרבה מגדלי קידוח? הן בכמות והן בגודל?

ציין שמות שלוש מדינות במזרח התיכון שאינן שוכנות סביב המפרץ הפרסי ויש להן נפט/גז

התבונן בסימנים המוסכמים של צינורות הנפט והגז

כתוב אילו סימנים מוסכמים אתה רואה?

בחר צינור נפט אחד

תאר את מהלכו : מהיכן יוצא, להיכן מגיע, דרך אילו מדינות הוא עובר.

בחר צינור גז אחד

תאר את מהלכו : מהיכן יוצא, להיכן מגיע, דרך אילו מדינות הוא עובר.

ציין מושג אחד שלמדת ביחידה זו הסבר אותו

לסיום יחידת לימוד זו, חשובה לנו דעתך! בחר וענה על שאלה אחת (אתה מוזמן לענות על יותר..)

דבר חדש שלמדתי ביחידה זו...

דבר שעניין אותי...

משהו שהיה לי קל ללמוד ולהבין...

משהו שהיה לי קשה ללמוד ולהבין...

